

Fullscreen

127

176

भारताचा इतिहास

बहिरामखानाचा बाटेला लावल्यानंतर अकबराचा घोन बघे थोडी तनूयता मिळाली. त्याची दाई व तिचा मुलगा आदम अकबरावर आपला अधिकार गाजवू लागले. पुष्कळ दिवस अकबर बादशाहने ते सहन केले. नंतर त्याने आदमचा कांठा दूर केला. चालीस दिवस पुत्रशोक करीत राहल्यावर आदमची आई पण वारली.

१५६२ च्या मे महिन्यानंतर अकबर पूर्ण स्वतंत्र बाळा. त्याने मोगल साम्राज्याचा वळकट पाया घातला. साम्राज्य स्थापन करण्याच्या कामी त्याला जेवढे यश मिळाले तेवढे इतर एकाही मुसलमान राज्यकर्त्याला मिळाले नाही. त्याने १० वर्षे राज्य केले. आपले साम्राज्य बाळगण्यासाठी व ते वळकट करण्यासाठी तो सतत खटपट करीत राहिला. आपल्या जमलावाली टेबल व गाची

मध्यप्रदेशांतल्या उ्जर कडील प्रांतांतल्या गतह कडेय राज्याचा राजा वीर नारायण राज्य करीत असे. तो वयात लहान होता. त्याच्या आईचे नांव दुर्गावती असे होते. तिच्या शिरावरच राज्यकारभाराची मुख्य जबाबदारी होती. आपल्या असामान्य सौंदर्यामुळे व पराक्रमामुळे तिची देशभर म्हाती होती.

सन १५६४ साली अकबराने त्या राज्यावर त्वारी वज्रपासांनी आसफखानाचा पाठविले. आसफखानाच्या जय झाला. दुर्गावतीला हा पराभव फार अपमानकारक वाटला व तिने आत्महत्या करून घेतली. वीर नारायण याने देखील मरण्यात आपले राज्य स्वतंत्रच रहावे म्हणून युद्ध केले. अकबराने त्या राज्याचा काही भाग आपल्या जमलावाली टेबल व गाची

दुर्गावतीच्या वंशजांना देऊन टाकला. अकबर बादशाहने आपल्या जमलावाली जाणलेला भागच पुढे भोवळ हा गांवाने प्रसिद्ध झाला.

उत्तर हिंदुस्थानात रजपुतांचे वर्चस्व त्या काळातही होते. भारताच्या त्या काळाच्या इतिहासात प्रामुख्याने भाग वेणारे तेच होते. त्यांच्या मदतीशिवाय साम्राज्य स्थापन करणे अशक्य आहे याची प्राणीव अकबर बादशाहाला होती.

मोगल पटाणांसरगवे याच देशांतले रहिवासी नव्हते. ते बाहेरून आले होते. म्हणून अकबर बादशाहाने रजपुतांशी सल्लू करून घेण्याचे ठरविले. औदार्य व चातुर्य दोन्हीचा प्रयोग करून त्याने रजपुतांची मने वळवून घेतली. इतकी वी त्यांनी अकबराच्या साम्राज्याची सेवा मनोभावे केली. त्यांचे सौर्य व भोगळांचे चातुर्य या दोन्हीची जोड होती म्हणूनच भोगळांचे साम्राज्य स्थापन होऊ शकले.

१५६२ मध्ये (अंबर) जयपुरचा राजा बिहारीमलाला अकबरासमोर मान तुक्यावी म्हणून पळून आलेल्या बाजबहादुर नावाच्या लागली. त्याने अकबराशी विवाह संबंध स्थापन केला. तो आपला मुलगा मगाना दास व नातू मानसिंह यांना देऊन आग्रा

येथे जाऊन राहू लागला. अकबराच्या पदरी पंच हजारी म्हणून त्याने नोकरी वरली. त्याचा मुलगा व नातू दोघे अकबराच्या सैन्यात नोकरी करू लागले. अशा तऱ्हेने मोगलांना अनेक पिढ्या नोकरी करीत राहणाऱ्या रजपूत कुटुंबाचे सहाय्य लाभले.

परंतु मेवाडच्या राणाने अकबरासमोर आपली मान तुकविली नाही. त्यांनी मुबाराथ म्हणून पळून आलेल्या बाजबहादुर नावाच्या मुलतानाला आपल्या आश्रया देवून घेतले. मेवाडचे राज्य अकबराच्या दोळ्यांत सलत होते. परंतु राणासिंग याच्या मृत्यूनंतर

त्याचा मुलगा उदयसिंह योग्य शासक नव्हता. आपसांतल्या भाऊवंदयांचा पण फायदा अकबराला मिळाला. मेवाडवर स्वारी करण्यासाठी तो संधी पाहू लागला व त्यासाठी तयारीपण करू लागला.

१५६७च्या ऑक्टोबर महिन्यांत अकबराने चित्तोडच्या फिरोजाला वेढा दिला. उदयसिंह आपला किछा दैवाच्या भरोशावर सोडून डोंगराळ प्रदेशात पळून गेला. परंतु त्याचे बोन वीर जयमल व पट्टा चार महिने अकबराच्या सैन्याला थोपवून होते. शेवटी अकबर बादशाहची गोळी लागल्याने जयमल रणांगणावर पडला. नंतर पट्टादेखील पुढे पळत जसदां मरण पावला. इतर सैनिकादेखील एकेक करून मरण पावले. रजपूत बिबांनी जोहर करून स्वतःचे रक्षण केले.

नंतर अकबराने ससैन्य चित्तोडच्या किछ्यात प्रवेश केला. चित्तोडचा किछा सर शाक्यावर इतर रजपूत राज्यकर्त्यांनी पटापट अकबर बादशाहचे आधिपत्य स्वीकार केले.

१५६७ मध्ये रणभंमोरच्या रावाने किछ्याची किछी अकबर बादशाहच्या हाती दिली व त्याच्या पदरी नोकरी स्वीकारली. त्याच वर्षी कालिंजरचा राजादेखील अकबर बादशाहचा मांडलिक झाला. कालिंजरचे पतन हे शोगल साम्राज्याच्या बांदील फार उपयोगी पडले.

१५७३ मध्ये बिकानेर व जेसलमीरच्या राज्यकर्त्यांनी अकबर बादशाहसमोर गुदगे टाकलेच, त्याचबरोबर त्यांनी आपल्या राजकर्त्यांचा विवाह अकबर बादशाहाशी करून त्यांच्याशी सद्दय केले.

नेहरू चरित्र

[१०]

जवाहरलाल नेहरू यांचा प्रथम १७२१ साली तुरुंगात गेले. पांच वर्षे पूर्वी त्यांचा विवाह दिंडी येथे वसंत पंचमीच्या दिवशी झाला. वधूचे नाव कमला कौल असे होते. कौल हे काश्मीरी कुटुंब दिंडी येथे कायम राहू लागले होते. कमला सडपातळ व उच्च बांध्याची होती.

कमला नेहरू यांचा स्वभाव पतीसारखाच होता. अपरिचित व अनोळखी लोकांजवळ त्या बोलत नसत. परंतु आपल्या नातेवाइकांबरोबर व मित्रवंदलींबरोबर त्या मौकळेपणी बोलत. त्या फार हुशार व व्यवहार कुशल होत्या. त्यांचे विचार स्पष्ट होते व ते त्या मौकळेपणाने इतरांसमोर वांढीव.

दोषांचा तो भेमविवाह नव्हता. बडील-घाण्या लोकांनीच तो संवेंप लुळवून आणला होता. नेहरूंच्या मातोश्री त्वरपरणी नेहरू यांनी कोणकडे तरी त्या जेनायला गेल्या असता घमलाला वाहिले व या रूपवती

मुलीलाच आपली सून कमल घ्यायचे मनाशी ठरविले.

कमला सामरी आली तेव्हा मोतीलाल-जींच्या कुटुंबात राजकीय वायटल शिरली नव्हती. चार वर्षे राजवाड्यांतल्या राजकर्त्यासारखी कमला नेहरू राहाली. जानेंद भवनासारखा राजवाडा, नोकर चाकर, कुर्मी, घोडे, वाहने वगैरे सर्व बादशाही थार होता. घरांत सर्वत्र मालीचे अंघरलेले असत. मुख्यवान चिनी मातीची व काचिची सुंदर व उत्तमोत्तम भांडी. खानासाठी खान तद्दूर तर मोठ्यासाठी अररी घोडे. पाहुण्याचे

गुहा फक्त घाट मैलावर आहे असे त्यांना मागण्यात आले. वारंवार बर्फाच्छादित डोंगर डोंगर होता. परंतु त्या सर्वांची फिकीर न करून एका धनगराला बरोबर घेऊन ते काही लोकांसह पुढे निघाले. परस्पराना दोरखंडांनी बांधून ते बर्फावर चढू लागले. कित्येक स्लेखियर व डोंगर. एकेक पाऊल दावणे कठीण झाले.

पहाटे चार वाजता निघाजे ते दुपारी बारा वाजता एका बिस्तीर्ण मैदानात पोचले. महा मैलांचे मैदान पार केल्यानंतर डोंगर उतरून गेल्यावर अमरनाथची गुहा होती. त्या बर्फाच्या मैदानात जांगोलागी मोठमोठ्या चिरा न भेगा होत्या. त्यावर नवीन बर्फ पडले होते. त्यावर पाय ठेवताच जबाहर लाल धसरून खाली पडले. तो एक मोठा म्हा होता. कमरेला बांधलेले दोरखंड

न चढल्यामुळे ते संकटांतून वाचले. नाहीतर त्यांचा शोध कावायलाच कित्येक दिवस लागले असते. इतके झाले तरी ते हिमन हासून बसले नाहीत, पुढे निघाले. जितके पुढे जावे तितक्या चिरा व संकट वाढतच गेले. दोघटी हताश होऊन सर्वांना परत फिरावे लागले.

पुढे मानससरोवर कैलाश पर्वत वगैरे प्राकृतिक सौंदर्य पाहण्याची स्वप्ने त्यांनी कित्येकदा पाहिली. परंतु लवचक कायीच मिळाली नाही. कारण त्यांच्या आमुण्याला एक चिरालेच पळण लागले. काश्मीर यात्रा करण्या ऐवजी जेव्हावात्रा पळण्याकडे त्यांचे मन जास्त नाफत आतुर होत गेले. सारताचे प्रधान मंत्री झाल्यावर मान ते काश्मीरला पुन्हा गेले. बर्फाच्छादित डोंगर पाहिले व लढावला पण गेले.

[११]

[विमलाने जगतसिंहाच्या नांभी लिहिलेल्या वज्राल वेनेप्रधाने मज्जर लिहिता-
"अजिराधस्वामीचा संबंध एका ब्राह्मणाच्या सेव्यास येण्यापूर्वी साक्षाद् होता व तीच बोधे
दिवे वादिवबोध होत. श्रीरक्षितांनी दिवलेवर प्रेम होई. परंतु नामसिंहांनी तिच्याशी लग्न
करावयास सांगितले तेव्हा त्यांनी एका ब्राह्मणाशी मुलीसुी लग्न करण्याची नकारिले. परंतु
शेवटी श्रीरक्षितांना विमलेशी लग्न करावे लागले. तबलुळे श्रीरक्षितांच्या मनात विमले-
विषयी बोधी खडी पडली व ते मानसिंहांचे राजबेरा झाले. वज्र धरून विला श्रीरक्षितांची
दाखी म्हणून रडाने लागले. नंतर विमलेशाकडून विमला व तिलोत्तमा नवावाच्या माहात्म्याच्या
दखीत ठेवल्या गेल्याने येतून तर त्यांच्या मनाला थकाच बसला.]

रात्रभर जगतसिंह अंधारुणावर तळमळत राहिल. विमलेशाच्या नवावाची बोळा लागला हे त्याचे तालाव कळले
एक बाई म्हणून जगण्यापेक्षा आत्महत्याचा काही. दुसऱ्या दिवशी सकाळी उस्माच-
करून घेऊन गेले असे देखील त्यांच्या खानाने त्याला ठठविले व त्याच्या हातात
मनात आल्हादिवान्य राहिले नाही. एक पत्र दिले व म्हणाला--"दुवगज ! हे

Full Screen

127

X

◀

⋈

▶

20 / 76

ते त्याने उस्मानला दिले. उस्मानने ते पत्र दाखले त्यांत दोगच दोन ओळी होत्या—“दैवगतीच ही. परंतु तूं माझ्यावर जे उपकार केलेस ते मात्र मी कर्मा विसरणार नाही. तूं स्वराखरीच पत्निवा गराहील तर तूं देखील वीरेंद्रसिंहाच्या पाटापाट निघून जावस.” —जगतसिंह.

उस्मान ते पत्र वाचून म्हणाला—
“शुबराज ! किती कठोर मनाचा आहेस तूं !”
जगतसिंहाने नम्रपणे केले—“पटाणांहुन जास्त ?”

उस्मान लोचक शब्दांत म्हणाला—

“म्हणून पटाणांनी तुझी सेवा श्रद्धा करण्यांत मागे पुढे पाहिले नाही वाटते !”

जगतसिंह थोडा नरमला व म्हणाला—

“तुझ्या विरुद्ध मला कांहीं बोलवयाचे नाही. तूं परत झेपागे मला वागविलेस. मी कैदेत असलो तरी तूंच मला प्राणदान दिले आहेस. तूं आपल्या एका हाडवैभ्यावर उपकार केले आहेस. मी तुझा कैदी आहे. मला तुझ्या दयेची व कृपेची अपेक्षा ठेवण्याचे कारण नाही. मला साखळदंडांनी बसवून ठेव. या सोन्याच्या पिंजऱ्यांत ठेवण्याचे काय कारण ?”

सांदीपा

१०

“शुबराज ! संकटांना आज्ञान करण्याची गरज नाही. ती स्वतःच नाशक येतात.”
उस्मान म्हणाला.

“नऊ गादीच्या ऐबर्जी टणक दगडावर झोपणे खऱ्या रजपुताला अवघड वाटत नाही. कतलखानाचा सूड उगवणे मला शक्य झाले नाही तर नरणाची शिक्षा मी हसत हसत भोगू शकेन.” जगतसिंह म्हणाला.

“शुबराज ! स्वबरदार ! पटाणा जे बोलता ते मरणा वारून वास्तवतो.” उस्मान म्हणाला.

“समर्पक दिव्याने भिऊन जाईन असे वाटले होय ?” जगतसिंहाने विचारले.

उस्मानाला त्याला करावयाचे होते ते काम त्याचेळीच आठवले. म्हणाला—“होय ! पण मी एका विशिष्ट पयसासाठी म्हणून झालो आहे !”

जगतसिंहाने वकित होऊन विचारले—
“ते कोणते पयसा ?”

“मी जे कांहीं बोलत आहे ते नवाबा-तर्फेच बोलत आहे !” उस्मान म्हणाला.

“टोक !”

“या युद्धाचा परिणाम रजपूत व पटाणा या दोघांचे बळी पडण्यांत झाला आहे.”

“पटाणांचा सहार करण्याचेच आम्ही व्रत घेतले आहे.”

“ते खरे असले ! पण वोन्ही बाजूचे कित्येक लोक मरणास धुकले आहेत. एकाच पक्षाचे लोक मरतील असे थोडेच आहे. ज्यांनी मंगारणचा किला जिंकला ते जगादीच मितरे असतील असे का वाटते तुला ?”

“नाही ते चांगले सशक्त व पराक्रमीच आहेत.”

“ते कांहीं असो, आपल्या पराक्रमाच्या कुशारक्या मार्गे माझा उद्देश्य नाही. मोग-

लांशी बैर करून ओरिसा प्रांतांत पडून राहाल्याने पठाणांचे हित आहे असे नाही वाटत मला. परंतु त्याच बरोबर ओरिसा प्रांतांतल्या पठाणांना वध करून पेणें वेत्तील दिल्लीच्या बादशहाला नितकेसे सोपें काम नाही, ओरिसा दिल्लीपासून किती दूर आहे हे तुला माहीतच आहे. इतक्या दुरून उंटावरून शेळ्या हाकलणें बादशहाला शक्य आहे का? या युद्धाचा परिणाम फक्त दोन्ही पक्षांची प्राणहानी !”

“त्याला आतां काय उपाय ?” जगतसिंह म्हणाला.

Full Screen

127

X

◀

⋮

▶

22 / 76

“आमच्या नबाबसाहेबांची संधी करून घ्यायची हच्छा आहे !”

“ही काही कांय संधी !”

“दोघांना स्वतःचा हक्क ओढा ओढा सोडावा लागेल. कतळ्याताने बंगाल प्रांतांतला जो भाग जिंकला आहे तो सोडायला तो तयार आहे. बादशह फड्डन जी कुमक घेईल ती मानसिंहानी परत करावी व आमच्यावर स्वारी करून आम्हांला जिंकण्याचा निवार सोडून घ्यावा. या संधीमुळे पठाणांचें लुकसान आहे, बादशहाचे नाही. कारण इतकें रक्त सांठून जिंकलेला सर्व प्रदेश पुरत घायला आम्ही तयार आहो. अकबरानें जो प्रदेश जिंकला नाही तोच प्रदेश अकबराला सोडावा लागेल.”

“पण हे सर्व माझ्याजवळ बोलण्याचा काय अर्थ ? संधी वगैरे जी काही करावयाची अप्पेल तिचा हक्क राजा मानसिंह यांच्याकडे आहे, त्यांच्याकडे दूत पाठव.”

“दूत पाठवले आहेत. परंतु मानसिंहानी पठाणांनी तुला ठार केल्याचे कोणी सांगितलें आहे असें कळतें. पुत्रशोकानें त्यांना एकहि काम लुचत नाही. जगतसिंह जिंकत आहे

ही गोष्ट दृतावे त्यांना सांगितली तरी ती त्यांना खरी वाटणार नाही. परंतु तूं स्वतः जाऊन त्यांच्याशीं हे सर्व बोलकास तर ही संधी घडून येईल.”

“माझे हस्ताक्षर ओळखून महाराजांचा विश्वास वसेल, मी स्वतः जाण्याची काय गरज !”

“महाराजांना वस्तुस्थितीची कल्पना आणणे शक्य नाही. बाशिबाय तुझी प्रत्यक्ष भेट झाल्याने त्यांना जें समायान होईल तें तुझे वच पाडून होणें शक्य नाही. मुख्य गोष्ट म्हणजे तुला सुटका मिळेल. या सर्व गोष्टींचा विचार करून नवाबांनी तुलाच महाराजांकडे पाठविण्याचे ठरविलें.”

“वडिलांकडे जाण्यास मला कांहीं हरकत नाही.”

“ठीक, संधी करणें महाराजांना मान्य नसेल तर तुला परत यावें लागेल ! हे बघत दे.”

“वचन दिल्यावर मी त्याप्रमाणें वागेतच व्हे कडावरून !”

उस्मान स्मित करून म्हणाला—“रजपूत वचन देऊन तें मोडत नाही ही गोष्ट प्रत्येकाकडे माहीत आहे.”

“मी वडिलांना भेटून परत येईन हें वचन देतो.”

“ज्या अटी आमच्या तर्फे सुचविण्यांत आल्या आहेत त्यादेखील आपल्या वडिलांकडून मान्य करवून घेण्यास तूं यथाशक्ति यत्न करशील असे वचन देखील तूं दिलें पाहिजेस.”

“हे वचन घायला मी तयार नाही. पठाणांचा पराभव करून हा प्रदेश जिंकण्यासाठी बादशहानें आम्हांला पाठविलें आहे. संधी करण्यासाठी पाठविलें नाही. संधी करायला किंवा ती तोडायला आम्हांला अधिकार दिलेला नाही.”

नाही सांगतां येणार." भला कैदेत टाक. मी पूर्वीच सांगितलें आहे." जगतसिंह म्हणाला.

"एवढ्यावर नवखाच्या मनाचें मयाधान होईल हें कोण सांगू शकेल?" उस्मान म्हणाला.

"फर तर वीरेंद्रसिंहांना त्यानें जसें ठार केले तसा मला ठार करील. यापेक्षा जस्त काय करणार?" युवराज म्हणाला.

"ठीक, तर मग मी गेलों." जसें सांगून उस्मान निघून गेला.

काहीं वेळानें एक अधिकारी बरोबर चारसहा सशस्त्र सैनिकांना घेऊन आला. त्यांना पाहून जगतसिंहानें त्यांना विचारलें—
"तुम्ही कशाच्या आज्ञां वाहों इकडे?"

"आपल्याला आणखी एका जागीं घेऊन जाण्यासाठी." तो अधिकारी म्हणाला.
"मी तयार आहे. चला." असें म्हणत जगतसिंह उठून त्यांच्याबरोबर निघून गेला.

त्याचदिवशीं नवाबाचा बायबिघस होता. सकाळपासून सधेच आनंदाचें वातावरण होते. जागांजागीं नृत्य गायनादि चालू होतें, दलभर्मे चालू होता, किंवा मेजवानी चालू होत्या. गप्पा गोष्टीत लोक रंगून गेले होते.

चांदोरा

रात्री विमलानें नवाबाचा सारा महाल पारखा घातला व कशी तरी तिलोत्तमेच्या खोलीत जाऊन पोचली. "तिनें मी जालें आहे तिलोत्तमा!" म्हणतांच ती लडून उभी राहिली व तिच्याकडे एक लावून पहात उभी राहिली.

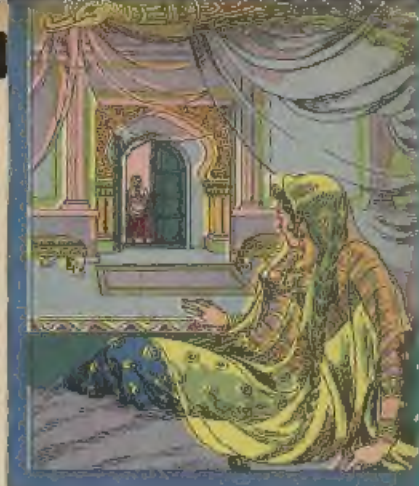
"वेईन म्हणून सांगितलें हातें त्या प्रमाणें जालें आहे. मग बोलत कां बाईस?"

"काय बोलायचें? ब्हायचें तें होऊन गेलें." तिलोत्तमा म्हणाली. तिच्या आज्ञाचारकून ती बराच वेळ रडत होती हें स्पष्ट कळण्यासारखें होतें.

"अशी रात्रंदिवस रडत राहालीस तर कसें होईल?" विमला म्हणाली.

"मेलेच तर कोण आहे सदायला मागें? जितकें लवकर मरण येईल तितकें बरें. इतके दिवस मी जमलें कशी हेच कळत नाही मला." तिलोत्तमा म्हणाली.

विमलेच्या डोक्याला देखील टिपें आली. डोळे पुसून व श्वास सोडून ती म्हणाली—
"वेळ नसल्यामुळे म्हणा किंवा आपण या नव्या परिस्थितीत खोल्या बदलून जाऊ ही आज्ञा घालून त्यानें आपणाकडे लक्ष दिलें नसाचें. आज

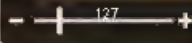
आपण दिसलों नाही तर तो काय करील हें नाही सांगतां येणार."

"दुसरा कांहीं मार्ग नसेल तर मी आत्महत्या करून घेण्यास तयार आहे." बोलतांना तिलोत्तमेचें सर्व अंग हादरून गेलें.

"अशी हताश सालीस तर कसें चालेल? थोडा धीर धर. येथून बाहेर पडून आप्णाची व्यवस्था मी केली आहे." असें म्हणत कमलानें आपल्या पोशाखांत लपवून ठेवलेली एक फखार व उस्माननें दिलेली गंगडी काढून दाखविली.

Fullscreen

127

26 / 76

“ही कच्चार कोठे मिळाली !”

“काल आस्माजीला म्हाते का मेळले !
अमिरामस्माजींनी त्यांच्याबरोबर ही पाठविली
होरी.”

“जत ही अंगठी !”

“मला पकून जाण्यासाठी म्हणून उस्मा-
नाने दिली आहे.”

तिलोत्तमेच्या सोडांतून थोडा वेळ
मग्नच उमटेना. तिची छाती बडबड
होत होती.

“हे जुने कपडे राहू देत ! चांगले
नेसून ना नृत्यगान चाळ, आहे तिकडे.”
विमला म्हणाली.

“अंहे...” तिलोत्तमेने मफार दिला.

“नाहीतर तुला बाहेर जाता येणार
नाही.”

तिलोत्तमा रडू लागली.

“वीर वकून मी सांगेन तें झुकाव्यानें
कर. तुझ्या रक्षणासाठी मी आजली एक
शुक्ति योजून ठेवली आहे.” विमला तिला
वीर देत म्हणाली.

“ही अंगठी जकळ ठेवून घे. तू नृत्यगान
चाळ आहे तिकडे जाण्याची छुळां गरज नाही.

“मज्ज एव उल्लेख्यत राखन घादनादि
वाळ राहिल. अंगठी घेऊन तू अंतपुराच्या
दाराबवळ जाऊन उभी राह. तेथे तुला
एक सैनिक विलेख. त्यानें तुला अंगठी
दाखविली तर तू ही अंगठी दाखव. तो
तुला अमिरामस्माजीकडे पोचता करीत किंवा
तुला वाटेक तिकडे तो घेऊन जाईल. अंगठी
निर्भयपणे तू लावण्याबरोबर जा. पाहेंत तुला
कोपी अडवले तर त्याला ही अंगठी दाखव.
कोपी जडविणार नाही.” असे सांगून
विमला निघून गेली. [चाळ.]

मित्रद्रोह

विक्रमाकानि दृष्ट सोडली नाही. तो पुन्हा
झाडाजवळ गेला व झाडावरून प्रेत
खांद्यावर काढून घेऊन स्मशानाकडे निघाला.
तेन्नां भेतांत बसलेला वेताळ त्याला
म्हणाला—“राजा ! तू कोणाकरिता इतके
काळ सहन करीत आहेस हें मला नाही
कळलें. पण मार्गसिंहासारखे अपयश तुझ्या
पदरी पडूं नये म्हणजे झालें. तुला
कंटाळा येतं नये म्हणून मी खाची गोष्ट
सांगतो. ऐक !” असे सांगून वेताळ गोष्ट
सांगू लागला.

चतुरगिरी नांवाच्या राजाला मित्रसेन
नांवाचा एक मुलगा होता. मित्रसेनाची
मार्गसिंह नांवाच्या एका शिकार्याच्या
मुलाशी छद्मपणापासून मैत्री होती. त्याचे
नांव मार्गसिंह असे होते. दोघे सवययक
होते. दोघे नेहमी बरोबरच हिंडत फिरत.

वेताळाच्या गोष्टी

नाही. आपल्या वंशाला शोभेल असे फांदी शिकून त्याने नाचलौकिक मिळावा म्हणून देसील कांदी मसत केला नाही. त्याच्या बडिलांकडून त्याला जी थोडी फार पैतृक संपत्ति म्हणून मिळाली होती तेवज्वावर त्याचा किती डिवस निभाव होणार? थोड्याच दिवसांत त्याच्या जवळ होतं नव्हतं तें सर्व खर्च होऊन गेलं व त्याच्या हातांत करवंटी आली.

अगदीं नाइलाज झाला तेव्हां मार्गसिंह आपला बालपणचा मित्र चित्रसेन याच्या कडे मदतीसाठी आला व सरळ दरवारांत जाऊन राजाची वाट पहात बसला. राजा दरबारांत आला व त्याने मार्गसिंहाला पाहिले व ओळखले देसील. परंतु एक शब्द बोलल्याशिवाय किंवा थोड्या दानविल्या-शिवाय पुढे निघून गेला. मार्गसिंहाला अर्थातच फार वाईट वाटलं. लहानपणाची मैत्री उपयोगाची नाही हे त्याच्या लक्षांत आलं.

तो अगदीं निराश व दुःखाचा झाला. त्याच्या जातीच्या लोकांनी त्याची समजूत घातली. म्हणाले—“ शिकारीचा धंदा करणा-याला मरण नाही. आज आपली सर्व

शिकारीला जात आहे. चळ तूं पण.” मार्गसिंह त्याच्याबरोबर निघाला.

रानांत इतरांनी शिकार करून हरण वगैरे जनावरे घरली. कोणी पक्षी तर कोणी बाघ, चित्ता इत्यादींची शिकार केली. पण मार्गसिंहाला एक ससादेसील मिळाला नाही. म्हणून हिरमुसल्यासारखा होऊन त्याच्या बरोबर व जातां तो एकटाच एका पाऊलवाटेने घरी निघाला.

कांदी जंवर चालत गेल्यावर मार्गसिंहाला एक गुहा दिसली. त्याला गुहेत एक सुंदर स्त्री बसलेली दिसली. तिच्या मांडीवर डोकें

ठेवून एक व्हड झोपलेला होता. मार्गसिंह थंड होऊन बराच वेळ पहात उभा राहाला. त्या बार्दिनें झुणेनें त्याला निघून जायला सांगितलें. त्याला वाटलें कीं ही सुंदर स्त्री चित्रसेनाची राणी होण्यालायक आहे. जाऊन त्याला ही मोठ वळविली तर वत्ताचित या निमित्तानें जुनी मैत्री ताजी होईल व आपलें नाग्य पाळटेल, असा विचार करून तो सरळ राज-वाड्याकडे गेला. पाहारेकच्या करवीं आपली ओळख सांगून अत्यंत जरूरीच्या कामानें मेढायला आल्याचें त्यानें कळविलें. राजानें त्याला बोलावून घेऊन येण्यास सांगितलें.

मुक्तराज चित्रसेन वयांत आल्यावर राजाने त्याचा राज्याभिषेक करविला व स्वतः यान-प्रस्थाधर्मांत प्रवेश केला.

राजा हास्याबरोबर चित्रसेनाच्या स्वमा-वांत फार मोठा ववळ झाला. आतां त्याला मार्गसिंहासारख्या सोबत्यांची गरज उरली नाही. परंतु मार्गसिंह मात्र आपल्या जुन्या मित्राला कधी विसरला नाही. आपला बालमित्र आतां राजा झाला आहे आप-ल्याला कोणत्या गोष्टीची फर्कतः? असें त्याला वाटे. हा खुळेपणामुळे त्याने स्वतःच्या राहणीत कांदी बदल केला

मार्गसिंह आल्यावर राजा जणुं काही प्रथमच इतक्या दिवसांनी मेट झाल्याचे दाखवून त्याला म्हणाला—“आपण दोघे मेडून किती किती दिवस झाले नाही? राजा म्हणजे पिंजऱ्यांतला पक्षी समज. पूर्वी मला जे स्वातंत्र्य होते ते मला नाही. बरे तर तू कशासाठी इतका घाईने आलास ते सांगशील की नाही.”

“राजात एका गुहेत मी अप्सरेसारखी एक अर्धत रूपवती स्त्री पाहिली आहे. पण आश्चर्य म्हणजे तिच्या बरोबर एक मुनि राहतो. दुसऱ्या अंतःपुराची शोभा वाढवीक जशी आहे

ती. तो मुनि झोपलेला आहे. तिला घेऊन यायला छान संधी आहे!” मार्गसिंह म्हणाला.

चित्रसेनाने त्या सुंदर स्त्रीला घेऊन यायचे ठरविले. दोघे बोळ्यावर बसून निघाले. मार्गसिंह पुढे चालत होता. राजात ती गुहा होती त्या जागी ते तेथे येऊन पोचले. दोघे गुहेपासून झोळ्या अंतरावर उतरले. चित्रसेन आपल्या मित्राला म्हणाला—“तू गुहेत डोक्यातून तर पहा की तो कसो अजून झोपला आहे की जागा आहे. तो झोपला असेल तर त्याचे डोकें आपल्या मांडीवर ठेवून घेऊन तू त्या स्त्रीला माझ्या-कडे बाहेर पाठव. नंतर मी जात येऊन त्याला ठार करीन व नंतर आपण सर्व राजधानीस परत जाऊ.”

मार्गसिंह गुहेत शिरला जगदी मांज-राच्या पल्लवांनी. तो मुनि तसाच झोपलेला होता. मार्गसिंह त्या बार्हेच्या कानातून लोड नेऊन तिच्या म्हणाला—“बाहेर राजा चित्रसेन तुला सोडवून घेऊन यायला उभा आहे. तू साधूचे डोकें माझ्या मांडीवर ठेवून दे व तू बाहेर जाऊन त्याला मेट!”

ते ऐकून त्या बाईने मुनीचे डोकें मार्ग-सिंहाच्या मांडीवर ठेवून दिले व पिंजऱ्यांतून

पक्षी उडून जावा तशी उडून गुहेबाहेर निघून गेली. चित्रसेन तिचे सौंदर्य पाहून चकित झाला. मार्गसिंहाने वर्णन केले होते त्याहि पक्षाची ती जास्त सुंदर होती. तो तिला घेऊन राजधानीला निघून गेला.

मार्गसिंह बराच वेळ वाट पहात बसला. आपल्या बालपणच्या मित्राने आपल्याला फंसविले. आपण किती मूर्खपणा केला! त्याच्या बोलण्यावर विश्वास केला. असा विचार करीत बसला असता त्याच्या डोक्याला टिपे जाली. दोन धेंड त्या कक्षीच्या तोंडावर पडले व त्याची झोप मोडली. एका पुरुषाच्या मांडी-

वर आपले डोकें आहे हें पाहून चकित मुद्देने त्याने त्याला विचारले—“कोण रे तू? आणि ती कोठे गेली?”

चोर झुबेमाळासकट धरला जावा तशी झाडी त्याची स्थिति! त्याने खरी गोष्ट झुरवातीपासून सांगून टाकली. ते ऐकून कक्षीने त्याला शाप दिला—“दुष्टा! तुझ्या या पापाने फळ तुला आला या घटकेला मिळेल पहा! तुला तत्काळ मरण वेईल.” मार्गसिंह तेव्हा तेथे गार झाला.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— “राजा मला ही गोष्ट फळत नाही की

त्या ऋषिने मित्रव्रोही विषसेनाका कां शाप दिला नाही ! त्याच्या वायकोला पळवून नेणारा खरा अपराधी तोच तर होता. फक्त एका सुंदर पुत्राचे वर्णन ऐकून व त्याला पाहून मोहाळ बळी पडलेल्या त्या बौला ऋषीने कां शाप दिला नाही ! जिजाच्या मार्गसिंहाका कां छाप दिला ! त्याच्या ग्रामणिकण्या ओळखून तरी सोडी क्या करायला हवी होती त्याने ! तू या प्रभांती उचरें माहील असून दिखी नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या होव्याची शीर सकलें होऊन तुझ्याच पायावर पडतील."

विक्रमाची म्हणाळा "राजा कृतघ्न होता हे कळू! तुझा सुंदर विराता जाणून जायल्या अंत:पुराची शोभा वाढविणें यांत एका राजाला विलक्षण असें कांहीच नाही.

द्वयंभयानेच त्यानें तें केलें होतें. म्हणून ऋषीने त्याला शाप दिला एवढेच नव्हे शिक्षा करणें हें साधूचें काम नाही. वर त्याची वायको त्याची सेवा करायला तयार नव्हती व राजाच्या अंत:पुरांत जायला तयार ह्याही तर तें जिनें दुर्दैव म्हणायलाय ! तिला शिक्षा करण्याचा काय अर्थ ! परंतु मार्गसिंहानें फक्त स्वतःच्या स्वार्थाला बळी पडून तें घुषित कृत्य केलें. त्याला शिक्षा करून घाबर्ने त्याच्यावर उपकार केवळ. हो ईद्व किंवा शिक्षा नसून त्याला मिळालेली मुक्तता होती."

अशा तऱ्हेनें राजाने सौम भंग होताच वेताळ अदृश्य झाला व पुन्हां शंभटाक जाऊन नेहमी प्रमाणें लोंबकळू लागला.

(कल्पित, जी. संजीवरेड्डी यांच्या गोष्टीच्या आधारे.

मलय पर्यंतानजीकच्या प्रांतांत मारुदेव नांवाचा एक जादुगार रहात असे. मंत्रविद्येत त्याचा हात धरणारा जवळ पास कोणी नव्हता. परंतु त्यानें पोटा पाण्यासाठी त्या विद्येचा कधी उपयोग केला नाही. गंतमी गरीभांतच त्याने विवस जात होते. त्याला स्व नांवाचा एक मुलगा होता. बापानें त्याला मंत्र विद्या शिकवून तयार केलें.

तवने आपल्या विद्येचा उपयोग बनार्जना-क्षाटी करण्याचें ठरविलें. म्हणून तो आपलें गाव सोडून परदेशी निघून गेला. त्यानें अनेक राजांच्या दरबारीं आपल्या विद्येचा वचनकार दाखवून पुष्कळ बक्षिसे व उपहार मिळविले. फिरत फिरत तो तोरण देशीं गेला. यानें नेथील राजानजवळ आपल्या विद्येचें प्रदर्शन करण्यासाठी परवानगी मागितली.

तोरण देशाच्या राजाला एकच एक मुलगा होता. त्याची जन्मकुंडली पाहून ज्योतिष्यांनी भविष्य वर्तविलें होतें की तो दोन वर्षांचा होईल तेव्हां एक जादुगार येईल व त्याच्यामुळेच मुलाची प्रहृष्टा सुरू होईल. तेव्हांपासून राजा जादुगाराचें नुसतें नांव ऐकूनच धावतून जाई. सन आल्यावर राजा धावतून गेला.

राजानें कराच विचार करून आपल्या भंड्याला बोलावून जादुगाराक कांहीं तरी कत्तन परस पाठवून घाबला सांगितलें. मंत्री त्या मानिकाला एकांतत मोलावून म्हणाळा - "मंत्रविद्येची आपल्या महाराजानांत शीर आणवडा आहे. म्हणून तुमच्या सत्काराची उषस जवळपास करायला त्यांनी पला सांगितलें आहे. राज्याच्या अतिथिगृहांत

याला पण ती मोष्ट कळली ते देखील आपले जादूचे प्रयोग करीत लव गेल्या होता त्याच रात्रेने तोरण देखी घेऊन पोचला जवळीकून व कसा आला हे कोणाला माहीत नव्हते परंतु त्याला अतिथिगृहस्थ विष देऊन त्याचे प्रेत पुरून टाकल्याची मोष्ट मात्र प्रत्येकाला माहीत होती

मालदेव स्वतः फार सद्गुणी होता परंतु राजाने आपल्या निरपराध मुलुच्चा असा वध केलेला ऐकून त्याला राम आला त्याने मूढ अवस्थेत ठेविले. आशय कोण काय हे कोणाला कळू दिले नाही आणि राजधान्याच्या जवळ पास संधी पहात हिंहुं फिरे लागला

थकतां हासी राजकुमाराला घेऊन बागेत गेल्या होत्या. तेथे मारुदेवाने त्यांच्यावर मंत्र टाकला व त्या बेमुद्दाला त्यावर राजकुमाराला उचकून घेऊन निघून गेला वरी पंचवल्ग्यावर त्याने राजकुमाराला कपडे काढून एका पेटीत ठेवून दिले व त्याला दुसरे कपडे पासवला देऊन त्याला स्वतःच्या मुलासहसा वागवू लागला

तोरण राजाला राजकुमार नाहीसा झाल्याची बातमी ऐकून फार वाईट वाटले

राज्यकारभारांत त्याचे मन लागेनाम झाले. तेव्हा त्याचा मंत्री त्याला म्हणाला 'महाराज शोक धरण्यांत काय अर्थ ? हे साम्यात भगने तेच हातें मुलाला उचकून नेणारावेरवील जादुगाराच असला शिट्टे आयण ज्या मंत्रिकाचा वध केला आहे त्याच्या वाषांनेच किंवा दुसऱ्या कोणी तत्वेवळकानें हें कृत्य केले असावें आपणच या सर्वाला कारणीभूत आहो. पणु मुलाच्या मीमांसा अपाय नाही हें ज्योतिष्यानीं माहितले आहे ग्रहदशा संपल्यावर नर्कांच त्याची व आपली भेट होईल

लवचा वध झाला तेव्हा त्याचे वय पुमार साळा वर्षाचे असेल राजकुमाराला मोठ्याने वर्षे लागल्यानंतर सुद्धे वेण्याचे मारु देवाने उरविले होते. त्याला सांगाने वर्षे लागल्यावर मारुदेव त्याला घेऊन तोरण देशांत आला ती राजकुमाराला म्हणाल 'वाळ ! तू ही पेटी घेऊन जेऊन नजाराशा म्हणून राजाला दे. तू लहान असताना तुझा मोठा भाऊ तोरण देशाच्या राजाकडे गेला होता. त्यावेळीं राजानें तुझ्या भावाचा जो सत्कार केला होता त्याबद्दल कृतज्ञता स्वरूप ही पेटी प्यानी अशी विनंति कर . '

"मला कोणी भाऊ होता का ? मग मला इतके दिवस को नाहीं सांगितलेत ?" राजकुमाराने विचारले.

"कळेल तुला सर्व ! तू पथक जाऊन ही पेटी दे राजाला नंतर तेथेंच कदाचित तुझी भेट होईल तुझ्या भावाशी " मारुदेव म्हणाला.

राजकुमार पेटी घेऊन राजदरबारी राजाच्या भेटीला गेला. त्याने नमस्कार करून राजासमोर ती पेटी ठेवली व म्हणाला "महाराज, मी मारुदेव नांवाच्या मंत्रिकाचा मुलगा आहे. वगैरी वर्षे पूर्वी माझा मोठा

तुमच्या खास स्वागताची व्यवस्था करण्यांत आली आहे. कधी तुमच्या संवत्सरेच्या प्रदर्शनाचा कार्यक्रम ठेवण्यांत आला आहे."

ते ऐकून त्याला फार आनंद झाला अतिथिगृहस्थ त्याच्या जेवणाची उत्तम व्यवस्था करण्यांत आली होती. पण पक्षाघात विष घातलेले होतें. पहाटे उजाडण्यापूर्वी त्याने प्राणोत्क्रमण झाले व त्याला पुरून टाकण्यांत आले.

ही मोष्ट कोणाला कळू नये याची पुष्कळ काळजी बाळगण्यांत आली होती. परंतु ती बातमी देशभर पसरली. मारुदेव

माऊ आपल्या मंत्रविद्येचे प्रदर्शन पतण्यासाठी आपल्या दरबारी व्याका असता आपण त्याचा जो सत्कार केलांत त्याबद्दल आमार म्हणून माझ्या बढिल्यांनी ही पेटी आपणांकडे पाठविली आहे.” त्याने ठेवलेली पेटी राजाने उघडून पाहिली तेव्हा त्याला त्याच्या मुलाची तो माहीला झाला होता त्या दिवशी त्याने अंगात घातलेली वस्त्रे दिली

राजाला दुखवेगाबरोबर भयंकर राग आला. तो तळवार उपसून त्याचा वध करायला तयार झाला. परंतु मंत्री जवळच उभा होता. म्हणाला “महाराज थांबावे. धाई करू नये. ही वस्त्रे राजकुमाराचा आहेत ही गोष्ट खरी आहे. परंतु राजकुमाराचा वध झाला असता तर पूर्वीच ही वस्त्रे आपणांकडे आली असती. या मुलाचे

बयवैखील राजकुमार जिवंत जमता तर त्याचे बय जितके असते तितकेच दिसत आहे.”

मंत्र्याने ती वस्त्रे हातांत घेऊन पाहिली तेव्हा त्यात त्याला एक पत्र दिसले. पत्रात असा संजकून होता—“राजा! तू माझ्या मुलाचा वध केलास. छुड्या हातून झालेल्या माझ्या मुलाच्या वधाबद्दल मी अला तम्हेंगे सूड उगविला आहे”

तें पत्र पाहून राजा भक्ति झाला. मंत्र्याला तें कोठे उरगाडले. तो हजर नसता तर राजाने आपल्या मुलाचा वध स्वतःच्या हातानेच केला असता. आपल्या मूर्खपणाबद्दल राजाने पश्चात्ताप करून आपल्या मुलाला पोटाशी धरले. नंतर त्याने माऊ देवाला घोलावून त्याची माफी मागितली व त्याच्या औदार्याबद्दल कृतज्ञता व्यक्त केली

मंत्र्याचे चानुर्य

माणपूराच्या राजाने आपल्या मुलीच्या वधदिवसाच्या समारंभाच्या वेळी तिला एक नवरलाचा हार तयार करवून घातला. तो मुख्यवान हार रात्री चोरीला गेला. अंतःपुरांत राहणाऱ्या व सोपणाऱ्या मुलीच्या गळ्यांतका हार वाहेरचा मनुष्य रोऊन सोरून घेऊन जाणे शक्य नव्हते. परंतु चोरी कोणी केली या गोष्टीचा शोध लावणे सोपे नव्हते. प्रत्येकाला जाऊन “तू चोरला होतास का हार ?” असे विचारणारा मुख ठरला असता. म्हणून मंत्र्याने एक युक्ति योजली. त्याने तिचा जणांना गुप्तपणे जे करावयाचे ते नीट समजाऊन सांगून त्या कामावर नेमले.

दुपारी राजवाड्याच्या मंडपात राघव वरदान राहणाऱ्या पन्नेकास एकत्र जमल्यास

सांगितले. सर्व एकत्र जमल्यावर तो म्हणाला - “राजकन्येच्या गळ्यांतका हार रात्री कोणी तरी चोरी करून काढून नेला आहे. ज्याने चोरी केली असेल त्याने तो हार स्वतः होऊन जाणून दिला तर त्याला या खेपेस माफ करण्यांत येईल. दिला नाही व चोरी पकडली गेली तर जो दंड किंवा शिक्षा होईल ती मात्र त्याला नमूद भर आटवेल, हे मी पहिल्यानेच सांगून ठेवतां.” परंतु कोणीच काही बोलला नाही.

त्याच क्षुभारास राजधानीत एक भौतिक व्याका त्याला मूर्खकीचा माहीत होती. मंत्र्याने त्याला बोलाविले व म्हणाला - “तुमच्या मद्यतीची आम्हांला गरज आहे.” असे सांगून मंत्री त्या भौतिकाला राजवाड्याच्या विजाण खान्यांत बोलावून घेऊन आला.

त्या वेळी एक मनुष्य धांवत एका व्यापाऱ्याच्या वेशात प्रवेश करून म्हणाला—
“महामंत्री! शायबाप! रक्षण करा गरिबांचे. काळ रात्री आमच्या घरी व्हा हजार रुपयांचा माल चोरीला गेला.” असे सांगून त्याने मज्याच्या पायावर लोटागण घातले.

लगेच मंत्री भूतविद्या जाणणाऱ्या मांत्रिकाला बोलावून म्हणाला “महामंत्री! ज्या चोगाने या विद्याच्या घराची चोरी केली आहे, त्याच्या घराचा पत्ता सांगावा.”

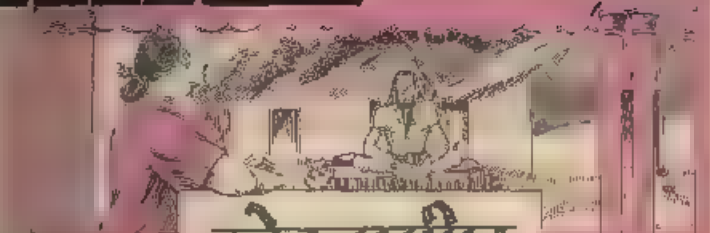
मांत्रिकाने आपल्या कंधावळेतले शोर्टे पाणी घेऊन मंत्र म्हटल्यासारखे काही तरी म्हटले व नेथे जमलेल्या सर्व लोकांवर ते शिंपडले त्याबरोबर एक जण जोरजोरात ओरवू लागला व जमिनीवर वेगळे हाऊन राखवडा लावू लागला. म्हणाला “वांढवा मला! माझा जीव धेऊ नका. मीच चोरी

केली आहे. मी सर्व माल पांचता करायला तयार आहे! कान धरला, आपुढे कधी चोरी करणार नाही.”

“मरू दे त्या मूर्खाला! राजवाड्यातून रत्नहार चोरीला नेणाऱ्या त्या भूम्यांचे जाव व पत्ता सांगावा!” मंत्री मांत्रिकाला म्हणाला.

लगेच एक दासी पुढे येऊन हात जोडून क्षमा मागू लागली “महामंत्री! माफ करा, मीच तो हार चोरला होना. पुन्हा कधी चोरी करणार नाही पायां पडले आपल्या!”

भूतवाग्देवते जमिनीवर राखवडा लावण्यास मनुष्य उठून उभा राहिला त्या मांत्रिकाने व व्यापाऱ्याने आपला नकली वेश काढून फेंकून दिला. अशा तऱ्हेने मंत्र्याने नेमलेले सिध्दे तेच होते मंत्र्याच्या चातुर्थ्यमुळे चोरी गेलेला रत्नहार सांपडला.

कोटयाधीश

कांतीपुरीत एक कोटयाधीश व्यापारी राहिले होते. त्याला लोक कुबेरच म्हणत. इतका श्रीमंत होता तो. त्याला पुष्कळ गुढे व सुली होत्या. त्याने आपल्या जाव यांना देवील आपल्या शब्दान मोठमोठ्या हुद्यावर नेमले होते. अशा तऱ्हेने त्याला व्यापारात पुष्कळ फायदा मिळू लागला. तानेवाईक व नागरिक नेहमी त्याच्या कुराकट्याक्षाची अपेक्षा करीत.

परंतु मत्स्यलोकांतला हा कुबेर फार कमी होता. त्याने दानधर्म कला नाही की गरिबांच्या सुखसायीसाठी जवही घरी कार्य केले नाही.

एकदा एक बैरागी कुबेराच्या घरी आला व म्हणाला—“अन्नदाता! एक वेळचे जेवण मिळेल या अपेक्षेने आले आहे.”

“पुढे हो पुढे! आला आहे मीक मरविता चोर कुठला!” कुबेर म्हणाला.

“मी चोर असतां तर मीक मागायला का आला असतो!” बैराग्याने विचारले.

याच्याशी गप्पात जेठ घालविण्यापेक्षा साला बाहेर काढावे असा विचार करून त्याने नोकरीकरवी बैराग्याला धके मारून बाहेर काढविले. पण तो सामान्य बैरागी नव्हता तो हड्डाला पेटला. “साध्यापिण्यासाठी शिषा तरी द्यावा किंवा नेवायला वाढवे. तोपर्यंत मी येथून हटणार नाही.” असे सांगून तो संप्यात्ताळ्यासत त्या कुबेराच्या दारासमोर उपाशी ठाणे देऊन बसला.

“तू येऊस तरी मी लुछा एक दमडी देतील देणार नाही.” कुबेर म्हणाला. बैरागी तीन दिवस त्याच्या दारासमोर धरण

Full Screen

127

40

176

40

176

40

176

40

176

40

176

40

176

40

176

40

176

40

176

त्याला काय हवं आहे.” कुबेराने एका नोकशाला विचारून याचला पाठविले.

“मी काही भीक मागण्याला तुझ्याकडे आलो नाही तुझ्याशी मला काही बोलावं याचं आहे” नोकशाल्या हाती वैराग्यानं कुबेराकडे निरोप पाठविला. सहा सवने कंणाला मेटायला मला सवड दावां असे उचर कुबेराने वैराग्याकडे पाठविले. वैरागी निघून गेला व नवोवर सहा महिन्यांनी पुन्हा आला. कुबेराने असे अनेक वेळा वैराग्याला मुरविले. अशातचने एका वर्ष लोटले. आता मुटका नाही असा विचार करून कुबेराने त्याला मेटण्याचे ठरवून बोलाविले.

“पुढे थका वर्ष लोटले, मी पाहता आहे, स्वतःची बायको पोरे व नातेवाईक यांच्या मायेपुढे आणि मोहामुळे तूला डोळे अमुनहि दिसत नाही.” वैरागी म्हणाला.

“आपल्या बंधुभावडांना मोडून देण्याचा उपदेश देण्यासाठीच का तू येत होतास इतके दिवस.” कुबेराने विचारले.

“तू एका आपला आपला म्हणतो आहेस, त्यापैकी तुझा असा कोण आहे? तुझ्याजवळ ऐसा आहे तोययनच गुलाम-बरेच्या भाशासारखे हे बंधुबांधव तुझ्या

भाबती आहेत. त्यापैकी तू निवत आहेस की मेलत आहेस हे पाहण्या देखील कोणी म्हणत नाही. पाहिजेतर मी ही गोष्ट सिद्ध करून दाखवितां.” वैरागी म्हणाला.

त्या गोष्टीस कुबेर कवुल झाला व वैरागी एका उपाय मागून निघून गेला.

पुढे काही दिवसांनी कुबेराने आजाराचे सांग केल. तो बायकोला म्हणाला “मरण जवळ येत चालल्याचं दिसतं आहे. इतके दिवस मी धर्मकाय केले नाही. एका वर्षानंतर मरण आलं असतं तर विती वरं झाले असतं.” जसे बोलत असतानाच

त्याची वातलीळी बसली व तो बेथुळ होऊन पडला त्याची बायको घाबरली तिने बैथाला बोलावून औषध मागला सांगितलं. पण डॉक्टराला आजार काय आहे हे कळेल तर ना तो काही औषधपाणी करील? बैथ निघून गेला. वैराग्याने सांगितल्याप्रमाणे कुबेराने पोट दुखीचे सांग केलं होतं.

कुबेराकडे पंतीला दोनशे वर लोक जेबा बसत. ते कुबेराच्या पलंगाला गराबा चालून रडू लागले. मोठमोठे लोक राम, कृष्ण-देखील मृत्यूच्या मुखातून सुटले नाहीत मग आपल्या सारख्या पामर मानवाची काय कथा!

नेमका त्याच वेळी बैरागी तेथे आला. त्याने एका भोंव्यांत बसून घेऊन सर्वांना गणपुत्र वसायला सांगितले व म्हणाला—
“कुबेर जिवंत रहावा असे कोणाकड वाटत असेल तर त्याने समोर यावे. हे औषध उगाळून घ्यावे लागेल.”

कुबेराची बायको म्हणाली “काय घाटेले ते औषध द्या. पण मांना वांचवा हा”
बैरागी म्हणाला—“ही मंत्रवलेली मुळी आहे. ही उगाळून पिणाराला तत्काळ मरण येईल. परंतु दो मंत्रे त्याचे उरलेले आयुष्य रोपवाला मिळेल. आपले आयुष्य कुबेराकड देण्याची ज्याची तयारी असेल त्याने हे औषध उगाळून घ्यावे.”

एकाच्या तोंडून जे देखील निघाला नाही. बैराग्याने विचारले—“तर मग नाही कोणी तयार ?” परंतु त्याचे उत्तर कोणी दिले नाही.

“काय पण मूर्ख आहे हा कुबेर ज्याने त्वत्तः शीत सोडून तुम्हांला तयारी सुरु करायला देऊन आहे त्याला जिवंत ठेवण्यासाठी तुमच्या पैकी एक जण देखील पुढे यायला तयार नाही ? दुर्दैव त्याचे ! त्याने तुम्हाला सुखी करण्यासाठी दानधर्म केला नाही की पर त्याकाळी देखील पक्षां कळी नाही, पण आज मरणसमयी तुमच्यापैकी एक जण देखील त्याच्या मदतीला येत नाही.”

“उघडले माझे कोले !” असे म्हणत कुबेर उठून बसला. सर्वे नकित होऊन त्याच्याकडे पाहू लागले. कुबेराने आपल्या सर्व नातेवाईकांना घराबाहेर काढले व आपली सर्व हस्तेद धर्तरी खर्च केली, व्यापार दुकानांच्या हाती दिली व स्वतः वानप्रस्थाश्रमात प्रवेश केला.

परोपकारी गोपाळ

गोपाळ ज्या गावी रहात असे त्या गावी गांभीराबा नांवाचा एक गृहस्थ रहात असे. तोच गृहस्थ एक मित्र होता. दोघांचे स्वभाव पण सारखेच होते. थोडा फरक दोघांमधील तो गृहस्थ कोणी गोपीनाथाच्या मुलेवाले पुष्कळ होती त्या मानाने प्राप्ति अगदी वेताची. वडिलांपासून इस्टेटमुद्धा नव्हती. परंतु त्याने कोणासमोर कधी हात पसरला नाही.

गोपाळ गोपीनाथाच्या घरी जाई तेव्हा त्याची मुले त्याला 'काका' 'काका' म्हणून हाक मारीत गोपाळ त्यांचा हाक जणून देई व त्यांना घेतांना जवळ बोलतून त्यांच्याशी बोलते.

एकदा गोपाळ गोपीनाथाच्या घरी गेला असता वरत गांधळ उडून गेलेला त्याला

दिसला. कारण कांहीं वर्षांपूर्वी गोपीनाथाने एका नातवाच्याकडून कर्ज घेतले होते व ते चक्रपाद ज्याजाने इतके नावले होते की गहाण ठेवलेले घर जिल्हावांत निघाले. पुरे दोन हजार रुपये आर्यने होते. गोपीनाथ फोटून जणून देणार ?

गोपाळ गोपीनाथाच्या घरी पोचला तेव्हा तो बायकासोबत घरा बाहेर आंगणांत उभा होता. त्याची आई त्याला रागावत होती—
“कोणी सांगितले होते तुला कर्ज काढायला आता बायकापोरी उघडी पडली की नाही.”

सावकार म्हणाला—“आणी ! तुम्हीच विचार करा, ज्यो, महिना, दोन महिने वर्ष दोन वर्षे माणसाने शाट पहावी. त्यानंतर नाट पहाणारा मूर्ख ! की आतापर्यंत दहा वेळा तरी निरोप धाडला असेल.”

काम टाकून मी वानमन्थाश्रमांत प्रवेश करणार आहे. तेव्हा जुन्या बाक्या वसूल करून मोकळा होण्यासाठी मला हे सर्व करावे लागत आहे."

गोपाळ त्याला जे काही सांगायचा होतं सांगून गोपीनाथाकडे येऊन म्हणाला - "महाराज, मी व्हावे तोपर्यंत मी तुला घराबाहेर आलां येईन असे वाटते होय तुला?" गोपीनाथाच्या ह्छेकेविरुद्ध त्याच्या मुलांबाळांचा तो बरोत बोलावून घेऊन गेला. म्हणाला-"यार मुलांनो आंत!"

गोपाळचे ते बौदार्थ पाहून गोपीनाथाचे हाळे ओले झाले. मित्र असला वर वर संकटाच्या वेळी तो मदतीला धावून येतो तोच सारा मित्र! म्हणाला-"जरे गोपाळ तू भाव्यासारख्यांचा उद्धार काय करणार आम्ही तर बुद्धतन व्हाहो, आमच्याबरोबर तू देसीला बुद्धशील आणि आज तू बांच-विलेंस म्हणून काय झाले? ज्यांना नाही तर परनां पुन्हा केन्हातरी घर लिखावांत निघणारच आहे."

"हे सर्व ऐकायला मी येथे आलो नाही! मुकाट्याने घरांत बसू नये आर्था." गोपाळ म्हणाला

तो त्या सावकाराला बोलावून घेऊन आपल्या घरी गेला. गोपीनाथावर कर्जाचे जेवढे ओझे होते ते फेडण्याची शक्ति सरोवरी गोपाळच्या अंगांत नव्हती. कोणाकडे जाऊन कर्ज मागून घेऊन यावं तर त्याला कोण कर्ज देणार? कारण त्या भोळ्या तुफरानाकडून कर्जाची फेड अशक्यच होती त्याचा नांबलौकिक दांडगा

सावकार म्हणाला "गोपाळराव! तुमच्या शब्दावर माझा विश्वास आहे. परंतु मला पैसाची गरज आहे नफद रकम देणे तुमला शक्य नसेल तर कोणती तरी वस्तु किंवा दुसरे जास्त किमतीचे घर गहाण ठेवून वसायला माझी तयारी आहे."

"ठीक आहे! मी आपले घर व शेत गहाण ठेवते." गोपाळ म्हणाला.

सावकार त्याला कडूल शरदा, गोपाळचे घर व शेतजमीन स्वतःच्या नांवां लिहून घेऊन घर शंभर रुपये त्याने गोपालाला दिले

हे सर्व झाल्यावर गोपाळ आपल्या सासुरवाडी गेला. त्याची बायको आईबापाची एकुलती एक मुलगी होती

म्हणून माहेरची सर्व हस्तेट तिच्याच बांधाळा आली होती. माहेरचे घर व शेत जमीन तिच्या मिळाली.

स्वतःचे घर सावकाराच्या नांवां लिहून देऊन गोपाळ घराबाहेर पडला तेव्हा त्याची आई त्याला म्हणाली-"तुम्ही लक्षणे मी पहातच होतं बापाने दिले ते तू घाळवून नसणार. स्वताची मिळकत दुरुन्यस!"

"आई! त्यांत काय झाले. मारे जग आहे आपल्याला रहायला. हे मुकन घर काय घेऊन बसली आहेस!"

होती असा मनुष्य दानधर्म करू लागलेला पाहून अर्थतत्त्व सर्वांस अर्थार्थ वाटले.

गोपाळ घर मोडून निघाला तेव्हा सर्व गांवकऱ्यांना वाटले की मूर्तिमत् परोपकारच घराबाहेर पडला आहे. परंतु त्या सावकाऱ्या दानधर्म पाहून ते गोपाळ पेशां त्या सावकाऱ्याच ज्ञान मान देऊ लागले दोघे परोपकारी होते दोघांत फाक होता तो एवढाच की सावकार सावकासच होता परंतु गोपाळने पैशांची मदत करण्याऐवजी श्रमदान करूनच गरिबांची मते जिकली होती.

परंतु पुढे काही दिवसांनी लोकांना कळले की सावकार काहींचा परोपकारी नसून गोपाळच्या घरी राहून लग्नाच्यामासुनच त्याच्या मनात एवढा शल्लट झाला आहे. म्हणजे ते त्या घराचे गदात्म्य आहे. लोकांचा त्या गोष्टीवर विश्वासपण वयन गेला.

सावकाराचा म्हातारा बाप एका मोठ्या पेटेच्या गांवी रहात असे. त्याच्या पेट्यावर लक्षावधि रुपयांची देवघेव होई. त्याच्या खानार मुलाच्या बाजी खमानाची वर्गेने पोचली. मुलाचा गोपाळच्या गांवी जाऊन कामधेवा सुरू करून तो बादविषयाऐवजी दान-धर्म करून पैसा उडवीत असल्याचे

कळले तेव्हा त्याला मुलाचा फार राग आला. मुलाचा स्वभाव ब्रलभ्याचे मूळ कारण ते कुलक्षणी घर असल्याचे ऐकून तो जाम्नाच काळजीत पडला. तो घरला आपल्या मुलाकडे गेला व म्हणाला "हे कुलक्षणी घा विकून टाक बघू! दिशले निघायची वेळ आली आहे तरी तुझे दोळे कसे नव्ही उघडत?"

सावकाराने आपल्या म्हाताऱ्या बापाला पुष्कळ समजावून सांगितले की त घर चांगले आहे या गांवचे हवापाणीपण सर्वांना मानवले आहे परोपकार करण्यात तो एक तऱ्हेचा आत्मिक आनंद मिळतो तो घनार्जन करून कधी मिळणे शक्य नाही ते ऐकून बाप जाम्नाच काळजीत पडला म्हणाला "आता या घरात एक क्षणभर देखील मी तुला गहं देणार नाही!"

सावकाराने गोपाळचे घर व शेत विकून टाकून बापाच्या हच्छेसमार्गे पेटेच्या गांवी जाण्याचे ठरविले. एव त्या प्रयत्नात देखील त्याला काय मिळाले नाही. कारण त्या कुलक्षणी घरात जो वाळू ठेवील त्याच्या हातांत करघंटी येईल ही भीति प्रत्येकाला नाटन होती.

"हे घर तुम्हाला पास नाही तुम्ही ते गोपाळरावांना देऊन टाका. कोणी तुं विक्त घ्यायला तयार होणार नाही फुकट दिलेत तरी घेणार नाही" पादस्यने सला दिला. म्हातारा पादस्यन्यावर गोपाळच्या सासुरवाडच्या गांवी गेला व म्हणाला "गोपाळराव! तुमचे घर तुम्हालाच खरलाभ! आम्हांला नको ते"

गोपाळ पुन्हा आपल्या गांवी येऊन राहू लागला.

राजदरबारी मान

एक गांवी गोविंद नांवाचा एक तरुण युनक व्हात पसे. तो अशक्त होता, परंतु फार हुशार होता. खेडेगांवांतच्या लोकांना काबाडकष्ट करावेच लागतात. पण गोविंदाला ते शक्य नव्हते. म्हणून त्याचा मोठा माऊ व भावजय त्याला एक विस्मयोगी मनुष्य समजून त्याच्याशी बोलत व वागत. परंतु गांविकरी त्याचा फार आदर करीत. कारण त्याच्यासमोर कांहीं प्रश्न उभा राहाला की ते गोविंदाकडे येत व तो कांही तरी सल्ला देऊन मार्ग काढी. ते गोविंदाच्या भावाला म्हणत—“तू आपल्या भावाला अगदी विस्मयोगी समजून सोडून दिला आहेस. पण पहा, आम्हां सर्वांना त्याच्या सल्ल्याचा किती उपयोग होत आहे सौ.”

परंतु गांवकऱ्यांनी आपल्या विस्मयोगी भावाचे गुणानुसार केलेले गोविंदाच्या भावाला खपत नसत. तो म्हणे—“तो इतका हुशार आहे व गुणवान आहे तर मग राजदरबारीं जाऊन राजाच्या पदरी नोकरी कां नाही करीत ?

गोविंदाने ते सर्व ऐकले व राजाच्या दरबारीं मान मिळवीन तरच नांवाचा गोविंद जसा त्याने मनाशी निश्चय केला.

दरबारीं गुढीपाडव्याला दरबार भरे व राजा कर्तव्यगार नागरिकांचा सत्कार करी. राजा कधी प्रश्न करी व प्रश्नांची उत्तरे धरोवर देणाऱ्यांना बक्षिसे देऊन मज्ज करी. गुढी पाडवा जवळच आला होता. त्या दिवशी गोविंद राजधानीच्या गांवी गेल व दरबारात हजर झाला.

राजाच्या प्रश्नांची उत्तरे देणाऱ्यांमधून एका निराळी जागा ठरलेली होती. राजाने कांही सोपे प्रश्न विचारले. “आपल्या राज्यांत खरे बोलणारे किती आहेत ?” पहिला प्रश्न होता. कोणी त्याचे उत्तर दिले, “एक लाख आहेत.” एक जण म्हणाला—“संभराहून जास्त नसतील.”

“आपल्या पत्नी काम करणारे नास्त लोक खरे बोलणारे आहेत !” गोविंद म्हणाला.

“सत्तावरून ?” राजाने विचारले.

“कारण कोणी सोई बोलणारा असता तर आपण त्याला नोकरीवरून काढून टाकले असते.” गोविंद म्हणाला.

राजाने आपली एक प्रश्न विचारला—“मला माझ्या आजडीचा पोशाख कसा काय मिळेल ?”

“आपले नोचद वाणून देतील !”

“लोक आपल्याला नजाराचा म्हणून देतील.” असेच कोहीतरी उत्तर प्रत्येकाने दिले. परंतु गोविंद म्हणाला—“महाराजांच्या कोपरा पोशाख आजढतो हे फळण्यास हुशार कोणी तो विणून देईल. चांगल्या शिक्षाकडून शिबून केलेले की झाले.”

“कोणाचा विश्वास नसणार नाही असे एखादे सोई सांगा !” राजा म्हणाला.

एक जण म्हणाला—“मी आकाशात उडून आलों.” दुसरा म्हणाला—“माझे पाख लुटून गळून पडले होते. पुन्हा जोडले आणि मी दरबारात आलों.”

“या दरबारांत कसलेला प्रत्येक मनुष्य म्हसोबा आहे.” गोविंद म्हणाला.

त्यानंतर राजाने ज्यांना जे बक्षिस वाढवावे होते ते दिले व गोविंदाकडून एक बक्षिस दिले. पानसुपारीबरोबर एक पदक व दोतड उपरणे पण देण्यांत आले.

राजाने त्याला स्वतःच्या पंक्तीला जेवावला बोलावले. गोविंदाने दरबार संपल्यावर

राजाकडून मिळालेलं थोटर व उपरचें कोणाकडून तरी देऊन झकलें व आपला नेहमीचा पोशाख कळून तो भेजवानीला गेला. जेवनांनो रोज घरीं तो नें खाई तेवदेच त्यानें मागून घेतलें व जेवला. एकाहि पकात्राला त्यानें हात लावला नाहीं. राजाहा तें कळलें. त्यानें त्याला बोलावून कारण विचारलें—“मी तुला उत्तमोत्तम वस्त्रें दिलीं होतीं. मीं घाळून तूं कां आज नाहींस! व पकात्राला हात लावला नाहींस तें कां? राजाचा अपमान नव्हे का हा!”

“महाराज, मी गरीब आहे. आपण दिलेलीं वस्त्रें मी चार दिवस घालीन. पुढें मला स्वतःचे कपडे घालावलां रुज वाटेले. म्हणून मी आपण दिलेला पोशाख दान करून टाकला. माझे रोगचें जेवण आहे.

करण भात व पोळी भाजी. मी हीं सर्व पकानें खाहीं असतीं तर मला त्याची चटक लागलीं स्वप्ती व तीं खावलां मिळावी म्हणून खोटे कारणार करावे लागले असते म्हणून आपल्या शक्ति काहेर जें आहे तें न करण्याच्या हेतूनेच मी पकानें साहीं नाहींत.” गोविंद म्हणाला.

“मी एक सोन्याचें पदक दिलें होतें वे?” राजानें विचारलें.

“महाराज! तें मी मला ल्हानाचा मोठा करून मला राजदरवारीं मान मिळण्या लायक ज्वा माझानें बनविलें त्याला देण्यासाठीं तें मी राखून ठेविलें आहे.” गोविंद म्हणाला.

राजा तें उक्त ऐकून खूप शाळा त्यानें त्याला आपल्या दरवारीं मोठी मारवाची दाना दिली.

अंगसावतीची कहाणी

जुल्लू देशाचा राजा उदकन याचा विवाह कोणी तरी भजनगर मिळून टाकी विना बासवेवतेशीं कसा झाला ही गोष्ट बादोबांत पूर्वीं तुम्ही वाचलीच असेल. तिच्या वडिलांचे नांव चंडमहासेन असे होते. तो चंडिकेचा भक्त होता. त्यानें उपश्रव्यां पळून चंडिकेला भक्त केलें. चंडिकेनें प्रत्यक्ष वर्चन देऊन वर मागण्यास सांगितलें. महासेनानें एक उत्कृष्ट खड्ग व सुंदर राणी मिळावी असे दोन वर मागितले. चंडिकेनें आपल्या हातांतलें खड्ग त्याला दिलें व म्हणाली कीं तुला मुणपती राणी पण मिळेल.

चंडमहासेन रांगली बायको मिळेल ही वार्ता घळून वाट पडत होता. परंतु दुर्दैवानें उज्जयिनीवर एकाएकी एक संकट कोसळलें. नगर रक्षक म्हणून ज्याला ज्याला नेमावें त्याला

कोणी तरी भजनगर मिळून टाकी विना विना पडून खाऊन टाकी. म्हणून चंडमहासेन स्वतः आपलें विजय खड्ग घेऊन रात्रभर राजधानींत पहारा देऊं लागला. एकादा त्याला एका गल्लींत एक मनुष्य दिसला. चंडमहासेनानें तत्काळ त्याचा शिरच्छेद केला. इतक्यांत एक राक्षस जाला व मेलेल्या माणसाचे डोकें उचलून घेऊन गेला नगर रक्षकाचा वध करणारा हाच राक्षस असावा असा विचार करून चंडमहासेनानें एका हातानें त्याची शेडी धरली व दुसऱ्या हातानें त्याचा शिरच्छेद करण्यासाठीं तळवार वर उचलली.

तो राक्षस जेव्हा जेव्हा “महा-राज! माझा वध कां करता? तुमच्या नगर रक्षकाची मी नाहीं सात. त्याला खाणारा आणखी एक जण आहे.”

गेळा. एक विलक्षण रानडुकर दिसले. ते डुकर म्हणजे व्हानकी टेकडीच म्हटलें तरी झालेल. त्याचे दोळे विश्राम्य मात्राळ झालेले होते. हे सामान्य डुकर नसून अंगारकच असला असें समजून त्याने त्याला नाप मारला. त्या बाणाची त्याने पर्वा केली नाही व चंडमहासेनाच्या रथाचा चष्काचूर करून टाकला. नंतर तो जमिनीत एक मोठे किलर होते त्यांत शिरला.

चंडमहासेन त्याच्या पाठापाठ त्या विवरात झिरला व काही वेळाने त्याला एक सुंदर नगर दिसले. तेथे त्याला ते डुकर दिसले नाही. एका जागी एक मोठ्ठ विहिरीजळ आपल्या संभरनर दासीसह उभी असलेली एक सुंदर राजकुमारी दिसली.

त्याला पाहून ती त्याच्याजवळ आली आणि विचारले लागली—“कोण वुम्ही? कोणत्या कामासाठी आला आहा?”

चंडमहासेन म्हणाला—“मी एका रान-डुकराचा पाठकाण करीत येथवर आलो. ते डुकर कोठे अदक्य झाले, नाही कळले मला.”

ते ऐकून तिच्या त्याची दया आल्या-म्हणजे अंगारक. त्याचा वध करणे तुला

सुख नाही. त्याचे शरीर वज्राचे आहे. माझ्यावर सर्वत्र प्रेम असेल तर तू आपल्या डुकराचे रूप सोडून तो वता शोपला आहे. तुला येथे राहिले तर तो तुला खर करील. मी त्याची मुलगी माझे नांव अंगार-वती. माझे बावा जागे झाले तर तुमच्यावर जे संकट ओढवेल त्याचा विचार करूनच माझ्या अंगारक शहारे उभे राहतात.”

अंगारवतीने आपल्या बावांना उठवून चंडमहासेनाने विचार केला की देवी चंडमहासेनाने सांगितल्याप्रमाणे सांगितले. म्हणाली होती ती माझी होणारी पुणवती ती जागा झाल्याबरोबर ती रडू लागली राणी हीच तर नसेल. अंगारवतीने त्याला म्हणाली—“बावा! तुमच्या सारख्या प्रतापी पाहिले तेव्हापासून त्याने तिचे वन राखला देखील धम सोडीत नाही. तो चोरले होते. म्हणाला “राखले. इथे बाहेर वाराही उभा आहे.”

अंगारक म्हणाला - "बुली! जशी भिऊ नकोस! मला ठार करण्याची शक्ति शंभूच काय ब्रह्मदेवाच्या अंगी देखील नाही. माझ हा ब्रह्मदेव आहे. कोणत्याही शाखाचा प्रहार करून मला ठार फाणी कोणत्या शक्य नाही जाणसी एक गोष्ट तुला संस्पृष्ट ठेवतो. काळा जीम बांध्या डाव्या हाताच्या खळ हातास आहे. त्याच हातात बास धनुष्य असते म्हणून कोणी मला कोही करू शकणार नाही." अंगारक म्हणाला.

चंडमहामेन त्यावेळी बाहेर उभा राहून सर्व ऐकत होता. त्याला अंगारकाचे ते मर्म सहजी कळले.

अंगारक स्नान करून शंकराच्या पुजेला बसला. त्याचवेळी चंडमहामेन धनुष्य बाण घेऊन त्याच्यासमोर जाऊन उभा राहिला म्हणाला - "मी युद्धास आव्हान करित आहे"

पुजेच्या वेळी तो कोणाशी बोलत नसे उजव्या हातांत अर्घ्य होत. म्हणून बाव्या हाताने खूप केली, खांब जरा." त्याच वेळी चंडमहामेनाने त्याच्या डाव्या तळहाताला बण मारून त्याचा वध केला.

अंगारक मरते वेळी ओरडला - "बाव्याचा एक भेषदेखील मी आज तोंडात घातला नव्हता. मला ठार करणारा मला दरवर्षी तर्पण करणार नाही तर त्याचे पांच मंत्री एकामागून एक मरतील."

अंगारकाने श्री गेव्यावर अंगारवतीशी विधिवत विवाह केला आणि अंगारकाच्या इच्छेप्रमाणे दरवर्षी तर्पण करण्याची व्यवस्था करून दिली तेव्हापासून उज्जयिनीची प्रजा अदकदान उत्सव करू लागली. चंडमहा मेनामन् त्याच्या वंशजांनी ते वत नाव ठेवले.

गादीला योग्य वारस

मणिशैल देशाचा राजा जगन्निभ याला वीस राण्या होत्या. पण एकवेळील अपत्य नव्हते" उतारवय होत आले होते म्हणून राजाने कोणाला नरी मांडीवर घेऊन त्याला आपला वारस नेमायचे योजले

दोघा राण्यांना ही गोष्ट कळली तेव्हा प्रत्येकीने आषापण्या नानवाडकाकड निराम पाठवून एकेका नष्ट युवकाला राजाच्या सत्तेर उभे केले व प्रत्येकीने तडू केला की तिच्या नातेवाइकाच्या राजाने आपला वारस जमावे राजाला एक आवडती व हुसरी नाचडती असे नव्हते. म्हणून दोघा पैकीं एकरीये मन मोडले त्याला शक्य नव्हते त्याने आपल्या मण्याचा भड्डा घेतला मण्याने सत्ता दिला की दोघांना ठेवून घ्यावे काही दिवस त्याची वागणूक पाहून मग ठरवावे

की वारस होण्यालायक कोण आहे नंतर मंत्री बोरल्या राणीचा नातेवाईक पश्चिमिभ याला बोलावून म्हणाला - "राजा तुम्हाला दत्तक घेऊन वारस नेमण्याचा संभव आहे म्हणून तुम्ही पध्दवडामर सर्व मण्याची पहाणी करून यावे" मण्याने त्याला एक रथ व जरूर तबड धन खाजिन्यातून दर्वावर.

पश्चिमि पश्चिमेकडे निघाला वारते 'काण्या टेंकडी नवीक चोरानी त्याला घेरले स्थानी त्याच्याजवळ होते नव्हते ते सर्व लहून त्याला विचारले - "बोळ तु कोण" फोटूम आलास! खोटे बोललास तर तुला जिवन परत जायला मिळायचे नाही"

पश्चिमि बाबळन गेला त्यांना स्वतःकडे बळवून बेण्याच्या उदैक्याने म्हणाला - "मी मणिशैल देशाचा मागी राजा आहे. तुम्ही

मला सोडून दिलेले घर मी राजा झाल्यावर तुम्हांला इनाम देईन."

ते ऐकून चोरांना वाटले की त्याच्याकडून आपला पुष्कळ फायदा करून घेण्यासारखा आहे.

ते त्याला म्हणाले—“घर मग जागृताला एक पत्र लिहून दे की तुला चोरांनी पकडले आहे व ‘काळ्या टेंकडी’ मजीक आमच्या टोळीच्या लोकांना दहा हजार रुपये आणून घ्यावेत. चार दिवसांच्या आत ही रक्कम पांचवी झाली नाही तर तुझ्या जिवाचे बरे-वाईट होण्याचा संभव आहे. रक्कम येऊन

येणाऱ्याला निश्रब्ध रावे लागेल. आमच्या टोळीच्या माणसाला कोणी बरेलं तर खरोच तुला ठार करण्यांत येईल.” चोरांनी सांगितल्याप्रमाणे पद्ममित्राने पत्र लिहून दिले. ते पत्र चोरांच्या सरदाराने पाठवून दिले व पद्ममित्राच्या डोक्यावर एक पट्टी बांधून डोंगरांत एका गुप्तस्थानी नेऊन ठेवून दिले.

पद्ममित्राचे पत्र वाचून राजा धाकलत गेला. थोरल्या राणीने हट्ट केला की चोरांनी मागितलेले पैसे देऊन तिच्या नातेवाईकांना सोडवून आणवेल. राजाने एका निश्रब्ध सैनिकाच्या हाती दहा हजार रुपये ‘काळ्या टेंकडी’ असे ठरवून जागी पांचते केले. चोर त्या सैनिकाला त्याच जागी थांबायला सांगून आपल्या गुहेत गेला व पद्ममित्राला डोक्यावर पट्टी बांधून घेऊन आला.

पद्ममित्र सर्वांचेर रागावला. “मला चोरांच्या हाती कैद करविण्यासाठीच मंत्र्याने हा घाट घातला होता. सर्वांनी मिळून माझी मान खाली व्हावी म्हणून हा फट केला.” धाकट्या राणीचा नातेवाईक पुढ्यामित्र ते सर्व ऐकत उभा होता. त्याने पद्ममित्राला एक गोष्ट विचारली.

म्हणाला—“चोरांच्या गुहेला वेढा देऊन सर्व चोरांना कैद करणे शक्य नाही का? किती आहेत चोर?”

“माझ्या डोक्यांता पट्टी बांधून मला घेऊन गेले होते गुहेपर्यंत. गुहा कोठे आहे व गुहेत किती चोर आहेत हे मला नाही ठाऊक.” पद्ममित्र रानावून म्हणाला.

“त्या चोरांना मी पकडतो. मला एक रथ व थोडे पैसे द्यावेत!” पुढ्यामित्र मंत्र्याला म्हणाला त्याने शोधलेला सर्व बेत मंत्र्याला गुप्तपणे सांगितला.

तो रथात बसून सरला ‘काळ्या टेंकडी’ जवळ गेला तेथे रथ थांबला. खरोच वार पाच चोरांनी पुढे येऊन गराडा घातला.

ते दटावून म्हणाले—“तुझ्याजवळ जे काही आहे ते काढून मुकाट्याने समोर ठेव.”

“हे पैसे मी तुमच्यासाठीच घेऊन आलों आहे. जो राना हांगार आहे त्याच्याकडून तुम्ही फक्त दहाच हजार रुपये घ्यावेत याचे मला आश्चर्य वाटले. मला दत्तक ध्यायचे सोडून तो म्हत्वाचा राजा त्या मितव्याला दत्तक घेणार आहे. चला, मी तुमच्या टोळीत सामील झाल्या आलों

आहे" जसे सांगून तो स्वातंत्र्य खाती उत्तरला व सारण्याला म्हणाला—“तू येथेच राह. कोणी सैनिक किंवा राजासैन्य येताना दिसले तर शस्त्र बाजव."

चोरांना ते सर्व नाटक खरे वाटले. ते त्याला त्यांच्या गुहेत घेऊन गेले. सारण्याने केव्हा काम करायचे हे त्याला पूर्वीच नीट समजावून सांगण्यात आले होते. म्हणून तो कोणाच्या बजरेस न पडता चोरांच्या पाठांपाठ गेला. चोर व पुण्यमित्र गुहेत शिरल्याबरोबर गुहेची जगाद नीट पाहून घेऊन तो लगेच मार्ग फिरला व सरळ रथांत बसून राजधानीत गेला.

पुण्यमित्राने चोरांना स्वयःकडे बळकून घेतले. तो म्हणाला—“हे पहा, तुम्ही फक्त मित्रांचे डोळे बांधून त्याला येथवर आणले होते. तुम्ही किती पावलांवर फोटे बळकृत,

फोटे धावलांत हे सर्व त्याने ओळखून ठेवले आहे. म्हणून माझ्या मते तुम्ही ही शुद्धा सोडून तानडतोव निघून आवे. लप्या यला कावा माहीत नसेल तर मला एक जागा माहीत आहे तेथे जाऊन आपण सर्व राह. चला माझ्याबरोबर!"

त्याच्या बोलण्यावर चोरांच्या विश्वास बसला, गुहेत त्यांना ज्या मुस्यवान वस्तू चोरून आणून ठेवल्या होत्या त्या बांधून घेऊन चोर पुण्यमित्राबरोबर निघाले. ते काही अंतर चालत गेले असतील, राजाच्या सैनिकांनी येऊन त्यांना मुद्देमाळासकट कैद करून चोरांच्या हाताने शस्त्र नष्ट करून त्यांना कैद करणे सोपे गेले.

मंत्र्याने पुण्यमित्राच्या चातुर्याची प्रशंसा केली व राजाच्या सत्ता विका की त्यालाच दत्तक घेऊन आपला वारस नेमावे

युद्धकांड

राम विचार करीत बसला असता विभीषणाने आणखी एक गोष्ट सांगितली, म्हणाला "निकुम युद्ध करीत असता कांणी तुल्याशी युद्धाला आला तर त्याच्या हाती तुला नवीन मरण येईल असे ब्रह्मरवाने इद्राजिताला सांगितले होते. तो होम संग करण्याची हीच वेळ आहे."

रामाच्या आशने लक्ष्मण, सुग्रीव, हनुमान व विभीषण वानर सैन्य भेजून इंद्रजिताचा होम संग करण्यासाठी निघाले.

राक्षस सैन्य मध्ये आठवे उमे होते विभीषण लक्ष्मणाला म्हणाला "इंद्रजिताचा होम पुरा हाण्यापूर्वी या सैन्याचा नाश झाला

राहिजे ना होम प्रवेष्ट बघून हकडं गडल तेव्हा त्याला सद्गज ठार घातला येईल."

दोन्ही सैन्यांनी परस्परांच्या शस्त्रांची पराकाष्ठा करून हारविली. परंतु शेवटी राक्षसांचा धीर खचू लागला व त्यांची पीछे हाट सुरू झाली.

ते ठीकून इंद्रजित आपला यत्न यथांच सोडून निघून गेला. राक्षस सैन्य त्याच्या रथाच्या चारी बाजूला जमा झाले.

परंतु मास्तीने मोठमोठे वृक्ष ढपटून राक्षस सैन्याला झोडपून काढले. सहस्राधिक राक्षस त्याला सारण्यास आले, परंतु मास्तीने एकत्र्याने त्या उर्वीची खोड मोडली

इंद्रजित भुतांसाठी वळी देऊन युद्धाला निघणार होता.

“लक्ष्मणा, इंद्रजित त्या झाडाच्या पांक्ळीत जिरण्यापूर्वी त्याला ठार कर.” विभीषण म्हणाला.

लक्ष्मण लोच त्या झाडाजवळ जाऊन उभा राहाला. त्याने इंद्रजिताला युद्धासाठी आवाहन केले.

इंद्रजित लक्ष्मणाला काही म्हणाला नाही. पण विभीषणाकडे वळून याच म्हणाला “काका! तुम्हाला स्वतःच्या कुळाचा वभिमान विसत नाही ज्या कुळात व ज्या जन्मभूमीवर जन्माला लाग्य त्याच्या असा विश्वासघात करीत आहे. सातुप्रम, बंधुतांधवाची माया किंवा धर्म यापैकी एकाची देण्यास तुम्हाला नाड नाही व तुम्ही परसराचे दाम झाला आहा धिक्कार असं तुमच्या वद्दाला मी यज्ञ करून असता वित्त घालण्यासाठी तुम्हीच लक्ष्मणाला या झाडाजवळ घेऊन आलात असला विश्वासघात यापुढे कोणाच्याहि हातून न घडो ”

ने तेकून विभीषण म्हणाला “मी काय म्हणतां ते प्रथम ऐक. वांढाला येईल ते

बोलण्यांत काय अर्थ? मी राक्षसकुळांत जन्माला आलां हे खरे आहे परंतु मला अधर्म हीन असलेला पाहवेना. पणून धर्मरक्षणार्थ स्वतःच्या मायावदेव्हीक सोडावे लागलं मज्जनदेव्हीक दुष्टांच्या संगतीनिं दुर्जन होतात. परफन व परदारा यांचे अपहरण व बंधु मित्रांचा विश्वासघात ही आत्मनाशची कारणे होत. याच कारणास्तव तुझे बडील व तूं व तुमच्या बाजूने लढणारे राक्षस सर्वांना नाश होणार आहे. माया करून तूं एक प्रति सीता निर्मिलीस व तिचा वध करून तूं रामचंद्राचा अपमान करीत आहेस. तुला या पृथ्वीवर जिवंत राहण्याचा अधिकार नाही लक्ष्मणाच्या हातीं तुला मरण येईल व नरकवास भोगावा लागेल.”

इंद्रजिताचा पारा खडलेलाच होता त्याला आपणखी जास्त रंग आला तो मास्तीच्या सांढावर बसलेल्या लक्ष्मणाला म्हणाला “काळ रात्री मी तुला व तुम्हा मावाला बेशुद्ध केले होते. विसरलास शिटतें! वज्रून जवकाश आहे, स्वतःचा जीव नांवाचा यमै जर काढत असेल तर मर्ये फिर!”

त्यावर लक्ष्मण म्हणाला “राक्षसा! तू या बलगना फल्याने जाम्ही मरून जाऊं अमें वाढले होय तुला या बलगनांनीं भामना वध करणें तुला शक्य नाही. आपल्या ग्रीवाच्या फुडारक्या कशाला सांगतोस? चौरासधरका लपून तूं काळ रात्री आमच्यावर हूका केल्यात आणि स्वतःला वीर म्हणतास? समोर येऊन धर युद्ध! पाहतां तुझें शौर्य व पराक्रम! मोड या बलगना!”

इंद्रजित व लक्ष्मण दोघांची परस्परंवर बाणदृष्टि केली दोघांनी आपल्या उत्तमोत्तम

राक्षसांचा धीग मुरत चाललेला पाहून इंद्रजिताने आपला रथ मास्तीकडे वळोवला व त्याच्यावर बाणांचा वर्षाव सुरू केला, मास्ती म्हणाला “दुष्टा! तू खरोखरच मीन असशील तर सर्व शस्त्रे फेकून देऊन ये माझ्याशी मलयुद्धाला ”

मास्ती एकटा आहे तू जणून इद- चितावर हलकर व त्याला घाटेला लाग ” विभीषण लक्ष्मणाला म्हणाला

लगेच दोघे निकुंभीकडे वळले. ही

एका संवेक्षण कळ्या राक्षसिणी सारख्या शण्डाग्याशी उभी होती याच गारी

म्हणाला—“जातां रावणाच्या अनुयायी वीर राक्षसांत एकटा इंद्रजित उरला आहे हा माझ्या भावाचा मुलगा आहे. म्हणून मी आपल्या हाताने त्याचा वध करणे बरोबर होणार नाही. मी काम लक्ष्मणाच्या हातून होईल. जे राक्षस इंद्रजिताच्या मन्त्रीमायां युद्ध करीत आहेत त्यांना ठार करण्याची जबाबदारी तुमच्यावर!”

वानरवीर मिहनाद करून राक्षस सैन्यावर तुटून पडले

या अवधीत लक्ष्मणाने इंद्रजिताच्या मारण्याला ठार केले इंद्रजित स्वतःच आपला रथ हांकीत युद्ध करू लागला. त्याचवेळी वनहीं वानरवीरांनी मिळून घोड्यांनाच ठार केले व रथ मोडून टाकला. तेव्हा इंद्रजित जमिनीवर उतरून लक्ष्मणाशी युद्ध करू लागला.

तो आपल्या राक्षस अनुयायांना म्हणाला—
“मी कोणाच्या नकळत राजधानीत आऊन दुसरा रथ घेऊन येतो. म्हणून तुम्ही माझ्यापुढे व्हा व वानरांना आणि लक्ष्मणाला अडवा. मी हद्दीवाढ झाल्यावरोंवर जाऊन रथ घेऊन येतो. कोणी वानर मला आडवा येऊ नये असा प्रश्न करा.”

वधे लागून इंद्रजित राक्षसाना पुढे शायत्य लागून स्वतः मार्गे मार्गे सरकू लागला. कोणाच्या नकळत लक्ष्मण जतना रथ घेऊन आला आणि लक्ष्मण व विभीषण दोघांशी समोर युद्ध करू लागला इंद्रजिताला पुन्हा रथात बसून आलेला पाहून त्याने दाखविलेल्या प्रसंगावधानाची व चातुर्याची लक्ष्मण व विभीषण दोघांनी स्तुति केली

पुन्हा लक्ष्मणाने इंद्रजिताच्या सारथ्याला प्रथम ठार केले. परंतु रथ मात्र इंद्रजिताला हवा होता तसाच बाळ होता. इंद्रजित लक्ष्मण व विभीषण दोघावर एकवट बाणवृष्टि करित होता विभीषणाने आपली गदा इंद्रजिताच्या थोळ्यावर फेकली. त्या महाराने रथाचे दोघे ठार झाले

इंद्रजिताने जमिनीवर उडी मारली व एक जखम विभीषणावर सोडले. परंतु विभीषणाने दुसरे जखम सोडून त्या जखमेचे तुकडे करून टाकले. पुन्हा इंद्रजित व लक्ष्मण दोघांशी परस्परांवर अख महार सुरू केला. अस्त्राची ठकर झाल्यामुळे अमिष्टि होऊन तिच्यासाठी सहस्रावधि राक्षस व वानर प्राणस मुकले

अशा तऱ्हेने दोघांचे युद्ध बराच वेळ चालू होतं. इंद्रजित थकला होता. स्वतःच्या जीवाची आस्था तुटल्यासारखी झाली होती. अशा प्रसंगा लक्ष्मणाने एक दिव्य अस्त्र त्याच्यावर सोडले. त्यामुळे इंद्रजिताचे डोकें बळपासून वेगळे होऊन जमिनीवर कोळू लागले. विभीषण व वानर सैन्याने जवळीक केला. राक्षस सैन्य घाबरून पळून गेले.

इंद्रजिताचा वध झाल्यानंतर विभीषणाने लक्ष्मणाचे अभिनंदन केले व त्याला बरोबर घेऊन वानरवीरांसह रामाकडे आला.

अस्त्राच्या प्रयोग केला. वनवीर युद्ध सुरू झाले.

विभीषणाने लक्ष्मणाकडून घेऊन त्याला हलूच सांगितले, इंद्रजिताचा भीर लक्ष्मण चालला आहे. हीच वेळ आहे त्याच्यावर शेवटचा बार करावला. त्याच वेळी इंद्रजित वेगळू होऊन पडला. काही वेळाने पुन्हा उठून उभा राहिला व दोघांचे युद्ध सुरू झाले. दोघे शौर्याने लढले दोघे जखमी झाले होते.

विभीषणदेखील युद्ध करीतच होता त्याने अनेक गुरू राक्षसांना ठार केले. तो वानरांना

लक्ष्मणानें इंद्रजित गेल्याचे रामाचा सांगतांच रामानें लक्ष्मणाला भातुलेहानें मेगाळिगन करून त्याला शाबासकी दिली व म्हणाला—
“आतां राक्षससुद्धां मेला असें समज !”

सुषेण नांवाच्या वानर पैधानें येऊन लक्ष्मण, विभीषण आदिकांच्या जस्मा घुवून मरुमपट्टी केली.

लक्ष्मणाच्या हातीं आपला शस्त्रीर पुन मारला गेल्याची दुःस्वकारक वार्ता वळतांच रावण वेशुद्ध झाला. शुद्धीवर आल्यावर बराच वेळ पुत्रसोकानें तो रडत होता. त्याला स्वतःचें देहमान राहालें नाहीं व

रामाच्या भरांत म्हणाला—“ज्या सीतेमुळें राक्षसकुळाचा संहार झाला व माझा काढका मुलगा मेला त्या सीतेला अजून रागाचीन आठवण येतें आहे तर तिचा शिरच्छेद करून मी सुड उगवतो.” तो तलवार घेऊन अशोक वनांत गेला. त्याचे मंत्री व राण्यापण त्याच्याबरोबर निघाल्या. मंत्र्यांनी निरविराच्या प्रकारें त्याविरुद्ध त्याचे मन बळतिण्याचा प्रयत्न केला. पण रावण ऐकायला तयार नव्हता.

सीतेनें रावणाचा येत असलेला पाहिला व ती आपल्याला रामविरुद्धाच्या दुःसांतून मुक्त करण्यासाठीं येत आहे, हें ओळखलें. तिला मग किंवा भीति काढण्याचेवनी आनंदच झाला. परंतु रामाचें दर्शन होणार नाहीं म्हणून दुःख देखील वाटलें.

सुपार्थ नांवाचा नंदी रावणाला म्हणाला—
“हो वध करणें तुझ्यासारख्या शूराला शोमत नाहीं. माझ्या मते तूं रामाचा वध केलास तरच इंद्रनिवाच्या वधाचा सूड उगवण्यासारखें होईल. आज चतुर्वशी आहे. उद्यां अमावास्या. तूं आज युद्धाची चांगली तयारी करून उद्यां युद्धाला जावें.”
रावणाला सुपार्थाचा सडा पसंत पडला,

तो आपल्या सर्व सैन्यापतींना बोलावून म्हणाला—“जाज मी युद्धाला येत नाहीं. तुम्ही युद्ध चाल देवा. रामाचा विघांति घ्यायला सवड मिळतां कामा नये. उद्यां तो दमून भागून गेल्यावर मी त्याच्याशीं युद्ध करून त्याला ठार करीन.”

रावणाच्या आज्ञेनें राक्षस युद्ध करण्यासाठीं गेले. त्यांनीं वानरांचा रंहार सुरू केलेला पाहून रामानें वाणवृष्टि सुरू केली व लक्षावधि राक्षसांचा वध केला. लंकेत विधवा झालेल्या राक्षसिणींचा हाहाकार ऐकून रावणाची छाती भडभडूं लागली.

तेव्हां रावण स्वतः रागलक्षणांचा वध करण्यासाठीं निघाला. त्याच्या बरोबर महापार्थ, महोदर, वीरुपाक्ष वगैरे राक्षस वीर निघाले. सर्व मिळून लंकेच्या उत्तर द्वाराजवळ पोचले. रामलक्ष्मण तेथेंच होते. राक्षस सैन्य येत असलेलें पाहून वानरांवर पण आनंदानें उड्या मारीत युद्धाला तयार झाले. रावण वानरांची फळी घेऊन राम उभा होता जेव्हा येऊं लागला. ते पाहून देखील समाचार घेतला. पहिल्याच सुग्रीवानें राक्षस सैन्यावर जोराचा इला तडाक्यांत महोदर ठार झाला. वानरांनीं केला व असंख्य राक्षसांना ठार केले. तेव्हां सुग्रीवाचें अभिनंदन केले.

विरुपाक्ष नांवाचा राक्षस रथांतून उतन्न हत्तींवर नसून निघाला. त्यानें सुग्रीवाचाच युद्ध सुरू केलें. सुग्रीव तरी कमी थोडाच होता. त्यानें प्रथम विरुपाक्षांचा हत्ती ठार केला व त्यानंतर विरुपाक्षाचा लोळविलें. आपलें सैन्य सुग्रीवाच्या हातीं ठार होत चाललेलें पाहून व विरुपाक्ष रणांगणावर मरून पडलेला पाहून रावणानें महोदराला पुढें व्हायला सांगितलें. सुग्रीवानें त्याचा देखील समाचार घेतला. पहिल्याच तडाक्यांत महोदर ठार झाला. वानरांनीं केला व असंख्य राक्षसांना ठार केले. तेव्हां सुग्रीवाचें अभिनंदन केले.

Fullscreen

127

66 176

तिकडे रावणाच्या आज्ञेने महापार्थ अंगदाच्या सैन्याकडे आला. त्याचे अंग-दाशीं द्वंद्व युद्ध झाले व त्यांत अंगदाच्या हाती तो मारला गेला.

आपल्याबरोबर आलेले तिचे मंत्री एका मागून एक मेलेले पाहून रागाने रावण स्तब्ध; रामाशी युद्ध करण्यास निघाला. रावण रावणाचे ते युद्ध काय वणावे, रामारावणांचे युद्ध खरोखर रामारावणांच्या युद्धासारखेच होते. दोघांनी मोठमोठ्या अस्त्रांचा प्रयोग केला. परस्परांची अखे नष्ट केली आणि शेवटी परस्परांचे मर्म ओळखून नेम घटून त्यावरच नार केला.

रावणाला अस्त्रभी स्थितीत वेगुद्ध पडलेला पाहून रामाने थोडा वेळ विश्राम घेण्याचे ठरविले. लक्ष्मणाने त्या अवधीत रावणाचा शेंडा पाडला. विभीषणाने रावणाच्या

घोळ्यांचा वध केला. रावणाला तोपर्यंत युद्ध आली होती. विभीषणावर त्याचा राग होताच. त्याने त्याच्यावरच एक अस्त्र सोडले. परंतु लक्ष्मणाने दुसरे एक अस्त्र सोडून मध्येच त्या अस्त्राचा नाश केला.

ते पाहून रावणाने आपली एका अस्त्राचा प्रयोग करण्याचे ठरविले. एण लक्ष्मणाने रावणावर दोन तीन मंत्रबलेले बाण सोडून विघ्न घातले. त्यामुळे रावण आपल्या भावावर त्या अस्त्राचा प्रयोग करू शकला नाही. तेव्हा रावणाने ते अस्त्र लक्ष्मणावरच सोडले. लक्ष्मणाला ते अस्त्र छातीला लागले व लक्ष्मण वेगुद्ध होऊन पडला.

रामाला ते पाहून राग आला. त्याने प्रका मागून एक अनेक अस्त्र रावणावर सोडली. सवण रामासमोर उभा व राहू शकल्यामुळे रणांगणावरून पळून गेला.

रुक्मांगद चरित्र

[३]

मोहिनीने अं कांहीं सांगितले ते बरोबर आहे असें ब्राह्मणांनी सांगितल्यावर रुक्मांगदाला राग आला. म्हणाला—“स्वतः हरिहराने हे मत करण्याची गरज नाही असें सांगितले तरी ते मला मान्य होणार नाही. एव दृष्टी मत् न करणाराला माझ्या राज्यांत राहण्याचा अधिकार नाही.”

मोहिनीला ते ऐकून अर्थातच राग आला. म्हणाली—“त्या केलेस त्यावेळी तूं मला वचन दिले होतेस तें आठव. भातां माझ्या इच्छेविरुद्ध काम करून तूं आपले वचन मोडत आहेस. म्हणून मी तुला सोडून निघून जाईन.” असें सांगून ती निवाली तिच्याबरोबर सार्थ ब्राह्मणपण निघाले.

त्यावेळीं धर्मांगदाने मोहिनीचे पाय धरून माफी मागितली व म्हणाला—“माते ! कोडे मिघालीस ? चल वरी !”

“तुम्हा बडिळांनी दिलेले वचन मोडले आहे. मी नाही येत.” मोहिनी म्हणाली.

“मी जिवंत असेपर्यंत माझ्या बाबांनी दिलेले वचन मोडले असे होणार नाही.”

धर्मांगद म्हणाला. तो तिला बरी परत बोलावून घेऊन आला व रुक्मांगदाकडे गेला. धर्मांगदाने त्याला मोहिनीला दिलेले वचन पाळा असा आग्रह केला.

“मी एकादशी व्रत करायचे सोडले तर यमलोकाची संख्या वाढेल. जीव मेला तरी एकादशीव्रत सोडायला मी तयार नाही.” रुक्मांगद म्हणाला.

धर्मांगद आई संध्यावली हिला बोलवून तिळा सर्व हकीगत सांगून म्हणाला—“आई दीर्घामधील मतभेद दूर व्हावा म्हणून तू मोहिनीचे मर वळवून मावांच्या इच्छेप्रमाणे तिला एकादशी व्रत करायला सांग !”

संध्यावली मोहिनीकडे गेली व म्हणाली—“तू म्हणालीस तें बरोबर आहे. महाराजांनी दिलेलें वचन मोडलें आहे. पण तू त्यासाठी दड केला असल्याने तें धर्मसंस्कृतीत पडले आहेत. ती एक गोष्ट सोडून तू काय वाटेला तें मागून घ्यावे. मी तुझ्याहून मोठी आहे. परंतु पतीसाठी मी तुझ्या पायां पडते !”

“तू माझ्याहून मोठी आहेस, हें खरें आहे. त्यांना एकादशी व्रत सोडायचे नाही ना ? हरकत नाही. त्यांनी त्याबद्दल एक काम करावे. तें सर्वांना दुःख देणारे आहे. पण तें तू त्यांच्याकडून करवून दाखविलेस तर तुझी कीर्ति अजरामर होईल.” मोहिनी म्हणाली.

“पतीसाठी तू सांगशील तें काम करायला मी तयार आहे !” संध्यावली म्हणाली.

“तू मापल्या मुराचे डोकें कापून मला दिलेस तर माझे मन शांत होईल.” निष्ठुरपणे मोहिनी म्हणाली. एक क्षणभरच संध्यावली कांहीं बोलली नाही. नंतर म्हणाली—“तुला धर्मांगदाचे डोकें मिलेल !”

संध्यावलीने स्वर्मांगदाला मोहिनीने धर्मांगदाचे डोकें मागितले असल्याची गोष्ट सांगितली व म्हणाली—“धर्मरक्षणार्थ एवढा त्याग केलाच पाहिजे. मी देखील हा त्याग करायला तयार झाले आहे. तेव्हा आपण एवढी गोष्ट मान्य करावी अशी माझी आपणांजवळ नम्र विनंति आहे.”

“हें काय बोलतेस तू ! पुत्रहत्त्येचें पाप आहे. परंतु पतीसाठी मी तुझ्या पायां पडते !”

तुला ? ही मोहिनी कोटून जाली आहे धर्मांगदाचा जीव त्याचला, वळत नाही !” असे संध्यावलीला मागून स्वर्मांगद स्वतः मोहिनीजवळ जाऊन म्हणाला—“मोहिनी ! एकादशीव्रताचा त्याग व पुत्रत्याग या दोन्ही गोष्टींशिवाय तू आपली काय वाटेला तें मागून घे ! मी पुत्रमिक्षा मागीत आहे. त्याचा वध करून तुला काय मिलणार ?”

“तुझ्यामुलाचा जीव ध्यायला मी नाही सांगितले. तो माझा शत्रु नाही. एकादशीव्रत सोडून वेच सुखाने चापलेक रहा ! मला काय ?” ती म्हणाली.

इतक्यांत धर्मांगदानें एक तलवार आणून स्वर्मांगदासमोर ठेवली व म्हणाला—“बाबा ! तुम्ही सत्यवती असून अशा क्लानसदान मोष्टीसाठी वचनभंग कां करता ? माझ्या आईची इच्छा पूरी करा !”

स्वर्मांगदानें संध्यावलीकडे पाहिले. तिच्या तोंडावर त्याला दड निश्चय दिसला. तिच्या मोहिनी म्हणाली—“एवढे मागें पुढें

करण्याची गरजच काय ? एकादशीव्रत सोडून सोपवटे व्हा !” पण स्वर्मांगदाचे तिच्या बोलण्याकडे लक्ष नव्हतें. त्याने धर्मांगदाचा शिरछेद करण्यासाठी तलवार

Fullscreen

127

70 176

वर उचकली. मोहिनी वैशुद्ध होऊन पडली. स्वर्गांगदाची तलवार धर्मांगदाच्या गळ्यावर वडली मात्र, विष्णूने शस्त्राक्ष होऊन आपला वरवहस्त बर केला व म्हणाला-
“स्वर्मांगदा! तुझी भक्ति पाहून मी संतुष्ट झालो आहे. तू पुत्र कळत्र समवेत सुखाने इहलोकाचे राज्य कर.”

यम व ब्रह्मदेव घोषांचे सर्व प्रथम फुकट गेले. ब्रह्मदेव यमाला बरोबर घेऊन मोहिनी वैशुद्ध स्थितीत पडली होती तेथे आला. म्हणाला-“मोहिनी! तू शक्य होता तेवढा यत्न केलास. विष्णूला आपल्या भक्ताचा परामर्श मुर्खीच स्वप्न नाही. तुला यश आले नाही. त्यात तुझा दोष नाही. तू काय वाटेल तो बर मागून घे!”

ब्रह्मदेवाचे ते वाक्य स्वर्मांगदाचे पुरोहित वसु यांनी ऐकले. ते म्हणाले-“धिकाऱ

आहे अशा क्षुद्र बुद्धीच्या देवांना! या पापिणीला बर मागायला सांगतो! हिने जे वाप केले आहे त्याला श्रावःविचारेतील नाही. तिला नरपातदेखील जागा मिळणं शक्य नाही. तिला मी आतां तुमच्या देवदत्त भस्म करतो.” जसे सांगून वसूने आपल्या कमंडलूतले थोडे पाणी घेऊन मोहिनीच्या डोक्यावर छिपडले. त्याबरोबर मोहिनीचा वेद जडू लागला व ती भस्म झाली.

तेव्हा ब्रह्मदेव वसूच्या पायां पडला व त्याने त्याला मोहिनीचे वृत्त सांगितले. म्हणाला-“भक्तीचा प्रभाव किती आहे हे पटवून देण्यासाठीच आम्ही हे सर्व केले. राजा, त्याची राणी व पुत्र सर्वांना सद्गति मिळणारच आहे. म्हणून शांत व्हावे.”

ते ऐकून वसु पसल झाला व त्याने मोहिनीला निवत केले. (संपूर्ण)

४१. कबलेची हिऱ्यांची खाण

ही प्रसिद्ध खाण कर्णाटकाचे कामसन १८४१ मध्ये सुरू झाली. १८४१ मध्ये ३४ एकर जमीन ४५० रुंद जोर झाल्याने आली. १९०९ मध्ये कर्णाटकाचे काम बंद करण्यात आले तेव्हा ही खाण ३६०३ रुंद जोर झाली होती. ही खाण आधिका संख्यात कप प्रभाव आहे.

